

Martin Bohatý – Dobromila Brichtová

Historická mineralogická a paleontologická sbírka Marie Kristýny kněžny Dietrichsteinové v Regionálním muzeu v Mikulově

Úvod

To, že byla na mikulovském zámku vynikající sbírka přírodnin, bylo známo jen z několika sporých zmínek v literatuře. První tištěná zpráva o pozoruhodnostech mikulovského zámku je z roku 1786 (předmluva z roku 1784). Pod jejím autorem „S“ se skrývá první moravský topograf **F. J. Schwoy** (*1742–†1806), který u Dietrichsteinů na Mikulově působil od roku 1781 jako úředník a archivář, takže měl informace z první ruky. Ten uvádí zdejší vynikající sbírku knih a manuskriptů, umístěnou ve zvláštním knihovním sále, sbírku přírodnin však nezmiňuje, takže se zde pravděpodobně v roce 1783 (podle datování předmluvy) ještě nenacházela (S. 1786). První zmínka o existenci přírodovědeckých sbírek pochází od téhož autora a je z roku 1793. Píše: „*Ve velkém sále se nachází knihovna a samotnou, nedávno zemřelou [†1788] kněžnou zřízená, co do vnitřní hodnoty na 40 000 zlatých oceněná, krásně uspořádaná, vybraná sbírka přírodnin, vystavená ve zvláštních skříních.*“ (SCHWOY 1793)

O několik desetiletí později přináší jiný moravský topograf, **Gregor Wolny**, další zprávu o mikulovských zámeckých sbírkách, ve které jsou i některé nové údaje: „*Vedle toho chová tento sál [knihovna] krásně uspořádanou a ve zvláštních prosklených skříních vystavenou sbírku minerálů, zkamenělin a lastur, jejíž obstarání mělo v 70. letech 18. století stát na 24 000 zlatých, a dále několik popelnic, vedle jehlic, kruhů a jednoho kopí z pohanského pravěku, které byly nalezeny u Klentnice.*“ (WOLNY 1837)

Archeologické předměty se sem dostaly později než přírodovědecké sbírky, a to pravděpodobně hlavně díky níže jmenovanému K. Wenzelidesovi.

Uvedme si ještě jednu zprávu upřesňující obsah přírodovědeckých sbírek. Pochází z roku 1852 z pera historika **Christiana D'Elverta**: „*Při knihovně se nachází také cenná, na 40 000 zlatých oceněná sbírka přírodnin, a sice minerálů, korálů, vyrostlin [mořských, např. korálů a hub], konchylíí [lastur a ulit], domácího hmyzu aj., kterou nasbírala a pořídila kněžna Maria Christina rozená Thunová.*“ (D'ELVERT 1852)

To je všechno, co v dobové literatuře nalezneme o těchto sbírkách a co stojí za připomenutí. Jen o něco později opakuje předchozí poznámku D'Elvert ve své práci o pěstování přírodních věd na Moravě a ve Slezsku (D'ELVERT 1868). O sbírku přírodnin se nezajímá žádný přírodovědec, snad proto, že nebyla všeobecně známá, snad proto, že nebyla snadno přístupná a v polovině 19. století a později již pro tehdejší odborníky nebyla zajímavá.

Sbírka zde však stále byla, bez povšimnutí odpočívala v knihovním sále zámku, vyrušená v pozdějších letech jen při práci knihovníka a ojedinelých badatelů, případně i občasných návštěvníků, jak dokládají staré fotografie. Přírodovědecké sbírky tak přežily spolu s knihovnou i požár zámku na samém sklonku druhé světové války, aby pak byly konečně z velké části rozptýleny v roce 1945 v rámci poválečných událostí.

Původ přírodovědeckých sbírek

Jak se dozvídáme od výše jmenovaného Schwoye, o vznik dietrichsteinských přírodovědeckých sbírek na zámku v Mikulově se zasloužila **Marie Kristýna, kněžna von Dietrichstein-Proskau**, rozená hraběnka Thunová (*1738–†1788). Její mnohostranné

Carl Agricola pinxt.

Jmp. J. Büffelich

Robert Theer lith. Vindobonae.

*Christiana Comitissa à Thunn, nata 25 Aprilis 1738,
desponsata Johanni Carolo Comiti à Dietrichstein
Viennae 30 Januarii 1764.*

Marie Kristýna, kněžna von Dietrichstein-Proskau, rozená hraběnka Thunová (*1738–†1788)
(sbírka Regionálního muzea v Mikulově)

zájmy ilustruje soupis její soukromé knihovny z roku 1770, který obsahuje na 500 svazků z nejrůznějších oborů, včetně chemie a přírodních věd. Výsledkem těchto zájmů byly vedle chemické laboratoře i sbírky různých přírodnin, konkrétně nerostů a zkamenělin a mořských živočichů (lastur, korálů aj.).

Doba, ve které sbírka vznikla, poslední čtvrtina 18. století, je charakterizována mimo jiné osvícenským návratem k přírodě a s tím spojenou zálibou v přírodních vědách. Spolu s touto rozšířenou zálibou až módou, zejména v majetných vrstvách, se rozmáhala i pořizování sbírek nejrůznějších přírodnin. Sběratelství ve vyšších vrstvách společnosti ovšem kvetlo vždy a pomineme-li obligátní výtvarná díla nebo knihy, nacházíme již v baroku na zámcích šlechty a v kláštorech určité soubory, včetně exotických přírodnin, uspořádané a prezentované jako kabinety rarit či kuriozit.

Sbírky přírodnin osvícenské doby však byly diametrálně odlišné. Představovaly již specializované sbírky předmětů ze všech tří říší přírody, většinou vědecky uspořádané, a mezi takové patřily i sbírky kněžny Marie Kristýny. Nesmíme si ovšem představovat, že takové sbírky vznikaly vždy vlastní sběratelskou prací sběratele v přírodě. Sběratel tohoto druhu se vyskytovali výhradně mezi učenci, kteří se přírodními vědami zabývali profesionálně. Některé ojedinělé výjimky se však našly i mezi šlechtou, dokonce i na Moravě. První se zde hlouběji přírodními vědami obíral Jan Nepomuk hrabě Mittrowsky (*1757–†1799), který pěstoval hlavně mineralogii a chemii a na zámku v Rožínce na západní Moravě vytvořil cennou sbírku minerálů a motýlů. Jeho mineralogická sbírka se ale jako celek nedochovala, zakoupil ji starohrabě Hugo Salm-Reifferscheid a od něj ji zase údajně koupil Jan Nepomuk hrabě Lamberg.

Nesmíme zapomenout ještě na jeden důvod pro pořizování takovýchto přírodovědeckých sbírek. Sloužily k názorné výuce šlechtického dorostu v přírodních vědách, a proto, i když v pozdějších dobách, je nacházíme na řadě šlechtických sídel v Čechách a na Moravě.

Mnohem vzácnějším, i když ne zcela ojedinělým zjevem byly takové vědecké a sběratelské záliby u ženy. Pro ilustraci a srovnání se sbírkou Marie Kristýny si na tomto místě uvedme stručně dva příklady podobné záliby u dvou aristokratek, ovšem ve vyšším společenském postavení, a u jedné sběratelky, příslušnice nobilitovaného rakouského úřednictva.

První z nich byla **Karoline Luise von Baden-Durlach** (*1723–†1783), rozená princezna von Hessen-Darmstadt, v roce 1751 provdaná za markraběte Karla Friedricha von Baden-Durlach. V dětství a mládí dokonale vzdělaná přesídlila po svatbě na zámek v Karlsruhe, kde měla svůj malířský ateliér, laboratoř, konala zde chemické a fyzikální pokusy, měla zde privátní obrazovou galerii a knihovnu o 3 300 svazcích. Její zájmy, kromě malování a hru na cembalo, představovaly přírodní vědy, zejména botanika, zoologie a mineralogie. Z těchto oborů vybudovala rozsáhlý přírodovědecký kabinet, byla v živém písemném a výměnném styku s mnoha učenci a sběrateli a dochovaly se zprávy, že se neváhala účastnit ani exkurzí do terénu. Její sbírky vytvořily základ dnešního Museum für Naturkunde v Karlsruhe, kde ovšem v roce 1945 doznaly značné újmy při bombardování (WILSON 1994). V korespondenci markraběnky (respektive správce jejích sbírek) se často vyskytují zmínky o kolekcích vyleštěných mramorových destiček s lokalitou Baden-Durlach. Podobné destičky i jiné přírodniny z markrabství Baden-Durlach nacházíme i v mikulovské sbírce, i když nemáme důkaz, že by pocházely přímo z markraběncina kabinetu.

Druhou takovou aristokratickou sbírkou byla sbírka **arcivévodkyně Marie Anny** (*1738–†1789), dcery císařovny Marie Terezie. Byla od narození tělesně postižená a nepevného zdraví, proto se málo podílela na dvorském životě ve Vídni. Snad po svém otci, císaři Františku I., zdědila sběratelské sklony, když věnovala velké úsilí budování numismatické a přírodovědecké sbírky – zoologické, botanické a mineralogické. Od poloviny sedmdesátých let 18. století ji při akvizicích pro sbírku pomáhal Ignác Born, v tomto článku častěji zmiňovaný, který měl rozsáhlé domácí i mezinárodní kontakty. Vyučoval ji také mineralogii a vlastně byl i jejím zaměstnancem, který určoval a popisoval docházející nový

materiál, pořádal sbírku a nakonec sestavil i její katalog. A prebendy stačily arcivévodkyni na to, aby mohla svoji sbírku rozmnožovat vskutku velkoryse, takže do roku 1780, kdy odešla ode dvora do Klagenfurtu, obsahovala sbírka téměř 10 000 kusů nerostů, hornin a zkamenělin. Před odchodem z Vídně se však svých sbírek vzdala a mineralogická sbírka byla za 25 000 zlatých zakoupena pro Královskou uherskou univerzitu v Budapešti, kde je, i když s početnými úbytky, dodnes. Originální katalog sbírky se nedochoval, ale existují jeho opisy. Složení sbírky je podobné ostatním sbírkám té doby, včetně mikulovské, jenom mnohem bohatší. Tak třeba destiček leštěných mramorů, ozdobných kamenů a hornin bylo ve sbírce 2 173, sbírka „*vulkanických produktů*“ z Vesuvu měla 500 položek (PAPP – WEISZBURG 1991). Shodu s mikulovskou sbírkou nacházíme v jedné neobvyklé ukázce, která se objevuje v obou sbírkách: „*Granit, na kterém stojí socha Petra I., z Ruska.*“

Všimněme si ještě jedné sběratelky, tentokrát přímo z Bornova okruhu, o jejíž sbírce zde bude zmínka častěji. Byla to **Eleonora von Raab** (žila asi v letech 1755–1830). Ignác Born k ní měl velmi blízko a založil a prakticky jí vytvořil mineralogickou sbírku. Ta obsahovala na 2 500 ukázek minerálů, hornin a fosilií malého formátu, zhruba do 5 cm. Born nelitoval také času a námahy a zpracoval k ní obsáhlý katalog, který vyšel v malém nákladu nedlouho před jeho smrtí. Je cenným dokladem rychlého pokroku ve znalosti stále se rozšiřujícího počtu druhů minerálů a jejich nalezišť a je v tomto směru v porovnání s mikulovskou sbírkou značně pokročilejší. Na bornovskou provenienci ukazuje to, že dominují minerály z Čech a zejména ze Slovenska a vůbec z Uher a Sedmihradska, mnohdy i s udáním názvu štoly či dolu jako konkrétního naleziště. Oproti katalogu Bornovy vlastní sbírky z roku 1772 a 1775 jsou zde nejen pokroky v počtu druhů, ale i v morfologických a krystalografických popisech i v údajích o chemismu. Katalog v tabelární podobě je napsán francouzsky a má dva svazky, z nichž každý je rozdělen na dva oddíly. Oba oddíly prvního svazku zahrnují Bornovu 1. třídu: zeminy a kameny. Některé nerosty zde byly zastoupeny opravdu silně, například různé křemeny zabírají 50 stran. Dále jsou zde horniny, vulkanické produkty (láva, sklo) a zkameněliny, kterých je poměrně málo. Druhý svazek obsahuje 2. třídu: minerální soli, 3. třídu: bitumina (řadí sem i síru a pyrit) a 4. třídu: kovy a jejich rudy. Při porovnání se systematickým uspořádáním mikulovské sbírky zde zjišťujeme značné rozdíly. Celý katalog je kvalitně vytištěn a doprovázen několika rytinami a pěknými vinětami v textu, takže jeho vydání jistě stálo nemalé peníze (BORN 1790). Po sňatku Eleonory Raabové s Friedrichem von Uberta byla sbírka nabídnuta k prodeji a za 3 000 rakouských zlatých ji někdy kolem roku 1795 zakoupil vídeňský sběratel Moritz Christian hrabě Friess. Tedy za cenu značně nízkou v porovnání s cenou mikulovské sbírky. Sbírkou byla dlouho pokládána za ztracenou, avšak v posledních letech, asi o čtvrtinu ochuzená a v bídém stavu, byla i se sbírkovými skříněmi objevena v knížecím Esterházyovském archivu na hradě Forchtenstein v Burgenlandu, v Rakousku. Skříně jsou dvě, každá s třiceti zásuvkami. Vzorky jsou uloženy v papírových krabičkách, opatřeny malými nalepenými lístky s chemickou značkou a číslem odpovídajícím katalogu, podobně jako je tomu i u mikulovské sbírky, jenom méně úhledně. V současné době je sbírka restaurována (HUBER P. – HUBER S. 2009).

Vraťme se ale ke sbírkám Marie Kristýny v Mikulově. Ty, podobně jako většina šlechtických sbírek, byly zakoupeny buď jako celek, nebo dokupovány postupně, ale v určitém momentu, kdy byly považovány za kompletní, uzavřeny. Na zámožnosti sběratele pak záležel konečný výsledek. Dietrichsteinové si nepochybně mohli dovolit to nejlepší, co bylo v dané době k máni. A aby dostali to nejlepší, museli pověřit znalce, který by byl schopen jim vytvořit a zkatologizovat sbírku jednak z toho, co, jak předpokládáme, již vlastnili, jednak musel být schopen opatřit vše chybějící tak, aby obsahovala pokud možno všechny známé minerály, horniny a zkameněliny, a uspořádat ji na úrovni tehdejší mineralogie. Tento úkol mohl splnit na nejvyšší úrovni v Rakousku jen jeden člověk a nebudeme asi daleko od pravdy, když vyslovíme domněnku, že se hlavním pořadatelem, případně doplňovatelem sbírky stal Ignaz von Born, případně malý okruh jeho spolupracovníků, blízkých vídeňskému dvoru. Jak ale uvidíme dále, není to tak úplně jednoznačné.

Za přírodovědecké sbírky byla podle Wolnyho zaplácena vskutku knížecí cena 24 000 zlatých (WOLNY 1837). To by při počtu 2 165 kusů minerálů a zkamenělin odpovídalo ceně kolem 11 zlatých za kus (méně, pokud sem byla počítána i sbírka lastur). Stejná cena byla zaplácena zhruba v téže době za čtyřikrát větší sbírku arcivévodkyně Marie Anny.

Předpokládáme, že sbírky existovaly již ve Vídni, snad zde byly také vystaveny. Až později přešly do Mikulova, nejspíše okolo roku 1784, od kdy byl Jan Karel vládnoucím knížetem. V roce 1784 však došlo k požáru Mikulova a celý knížecí dvůr se přestěhoval do Vídně, zatímco kněžna se usadila na zámku v Židlochovicích a roku 1788 zemřela (BRICHTOVÁ 2000). Sběrka se v Mikulově v roce 1783 ještě nenacházela (S. 1786), avšak byla zde ještě za života kněžny (SCHWOY 1801). Zavádějící je v tomto smyslu rok 1787 uvedený na katalogu sbírky. Pokud by sbírku získala až v roce 1787, mnoho by jí neužila. Pravděpodobnější je, že se jedná o rok, kdy byl uzavřen definitivní katalog již déle existující sbírky. Také u instalace sbírky v knihovním sále nevíme, zda to byla původní instalace, nebo to bylo „na míru“ vyrobeno až v Mikulově.

Manžel Marie Kristýny (od roku 1764) **Johann Baptist Karl kníže Dietrichstein** zastával vysoké postavení u dvora, měl blízko k Josefovi II. ještě jako spoluvládci Marie Terezie i později jako císaři, za něj zastával hodnost nejvyššího štolby. Doprovázel ho často také na cestách, například po Banátu (1768) a Itálii (1769). Byl rakouským vyslancem v Kodani, v Berlíně a v Benátkách. Na všech těchto cestách a při pobytu v zahraničí mohl získávat i nerosty pro sbírku, i když pro to nemáme přímé důkazy. Majorátním pánem na Mikulově byl od roku 1782 a vládnoucím knížetem od roku 1784. Od roku 1777 byl velmistrem provinciální rakouské zednářské lóže (podřízené Berlínu) a od roku 1784 velmistrem samostatné Velké rakouské zemské lóže. V ní byl jeho sekretářem, ale ve skutečnosti hybnou silou Ignác šlechtic Born. Ten byl v roce 1780 zakladatelem vídeňské lóže „Zur wahren Eintracht“, která byla i jakousi učenou společností, vlastníci velkou knihovnu a sbírku přírodnin, zejména nerostů (ANTONÍN 2004). O aktivitách knížete Dietrichsteina v zednářství mnoho nevíme, asi byl jen reprezentativní figurou a o vše, dokud mu to zdraví dovoľovalo, se staral Born. Povahu knížete Dietrichsteina charakterizuje Zellwaker (neznámo podle jakých pramenů) takto: „*Dietrichstein byl světák, trochu indolentní*“

Pohled na původní instalaci sbírek v knihovním sále mikulovského zámku, kolem roku 1910 (sbírka Regionálního muzea v Mikulově)

[lhostejný, necitlivý], *vnitřně slabý, ale velmi roztomilý.*“ (ZELLWEKER 1953) To je sice na tomto místě vedlejší, ale na zednářské platformě i v postavení u dvora nacházíme styčné body, v nichž mohl při vzniku sbírek Marie Kristýny sehrát svoji úlohu i její manžel. Byly to především jeho úzké kontakty s Ignácem Bornem. Jak se ale ukáže dále, sbírka od Ignáce Borna, přinejmenším jako celek, nepochází.

Druhým zdrojem, ve kterém figuruje také Ignác Born, byl císařský kabinet ve Vídni. Sbíрка vznikla ještě za panování Marie Terezie (†1780) a není vyloučeno, že alespoň některé exponáty pocházely z duplikátů vybraných z tehdy ještě soukromého přírodovědeckého kabinetu možná právě Bornem. Usuzovat na tento zdroj bychom mohli zvláště u sbírky lastur.

Ignác von Born (*26. 12. 1742–†24. 8. 1791) se v průběhu svého života podílel na sestavování a pořádání řady mineralogických sbírek. Počátky jeho sběratelství souvisejí pravděpodobně se studiem montanistiky v Praze v letech 1763–1768. V největším rozsahu se rozvinulo zejména při jeho pobytu na Slovensku v Banské Štiavnici v letech 1769–1770 a pak při jeho vědecké cestě po uherských a sedmihradských dolech v roce 1774. Velmi významná byla Bornova privátní sbírka, ke které vyšel v letech 1772 a 1775 dvoudílný katalog. Sbíрка byla prodána do Anglie již v roce 1775. Dále se Born podílel svými dary na sbírce Tereziánské akademie ve Vídni, sbírce prvního veřejnosti přístupného muzea v Praze *Museum naturae Pragense* (1775) a sbírce Společnosti nauk v Praze. Od roku 1776 začal systematicky pořádat přírodovědecké sbírky Dvorního kabinetu přírodnin (K. K. Hof-Naturalienkabinet) ve Vídni, kde sestavil a vydal katalog lastur (*Testacea*) a prakticky až do smrti pracoval na mineralogické sbírce. Sepsal údajně katalog mineralogické sbírky arcivévodkyně Marie Anny, nebo byl jeho ideovým autorem, a sestavil sbírku Eleonory von Raab (2 500 kusů), ke které vydal tištěný katalog (BORN 1791).

K Bornovu podílnictví na mikulovské dietrichsteinské sbírce nás vedou hlavně dvě indicie. Jednak, jak jsme již uvedli, Born jako zednář měl blízko k manželovi Marie Kristýny Johannu Karlovi knížeti Dietrichsteinovi, též zednáři; navíc byl jeho dlužníkem – údajně mu dlužil ohromnou a nikdy nesplacenou sumu 60 000 zlatých. Nabízela se proto hypotéza, že by sbírka mohla pocházet celá od Borna a enormní sumu 24 000 zlatých za ni mohl kníže akceptovat jako splátku Bornova dluhu. To se však, jak uvidíme dále, nepotvrdilo. Víme ze zmínky v literatuře (WOLNY 1839), že dietrichsteinská sbírka měla vzniknout v sedmdesátých letech 18. století, a pokud určitou souvislost s Bornem připustíme, mohlo to být nejdříve v roce 1775, odkdy byl Born ve Vídni úředníkem dvorské komory.

Nepopíratelnou souvislost s Bornem vykazuje charakteristické uspořádání dietrichsteinské sbírky, které Born doslovně aplikoval při pořádání dvorního mineralogického kabinetu ve Vídni. Bylo to uspořádání poněkud neobvyklé a originální, začínající tehdy známými kovy a končící zkamenělinami (HAIDINGER 1782).

Další indicií je to, že se ve sbírce nacházelo nápadně mnoho vzorků z tehdejšího Sedmihradska, Banátu a dolnouherských báňských měst (Kremnica, Banská Štiavnica), kde Born buď působil, nebo je procestoval a nasbíral v tehdy činných a bohatých dolech, jak sám píše, ohromné množství materiálu. Zdejší nerosty se ovšem tehdy hojně vyskytovaly v každé větší sbírce (BOHATÝ 2006). Jak ale dále uvidíme při rozboru obsahu sbírky, jsou zde i určité pochybnosti o Bornově podílu, který mohl být také jenom ideový nebo metodický, zatímco materiálně pocházela sbírka z jiných zdrojů.

Při úvahách o původci a pořadateli mikulovské sbírky by mohl z vídeňského okruhu připadat do úvahy také abbé Estner (*1739–†1801?), známý mineralogický sběratel a autor, kurátor mineralogické sbírky Rudolfa hraběte Vrby. Skutečně se jeho jméno vyskytuje v souvislosti s Dietrichsteiny. Bylo to však až později, když byla roku 1803 sbírka abbé Estnera ve Vídni vydražena. Zakoupili ji „*pánové hrabata von Dietrichstein*“ a tato sbírka vytvořila základ jejich mineralogické sbírky ve Vídni (FITZINGER 1868). Po tom, jaké byly její další osudy ani kteří to byli Dietrichsteinové, jsme zatím nepátrali.

Osud sbírky ve 20. století

O osudech sbírky ve 20. století až do konce druhé světové války prakticky nic nevíme, ale bezpochyby odpočívala tam, kde byla již od konce 18. století – v zámeckém knihovním sále. Ze začátku 20. století známe pouze stručný strojopisný „*Katalog über die in dem Bibliotheksaal des Schlosses Nikolsburg aufgestellte Naturalien – Sammlung*“ (Katalog v knihovním sále zámku Mikulov vystavené sbírky přírodnin), což je jen přepis (s chybami) systematického uspořádání sbírky nerostů podle staršího katalogu s udáním počtu exemplářů, a to pouze od zlata po vizmut. Na titulní stránce je rukou K. Jüttnera napsáno „*Angelegt 1906*“ (Založeno 1906). Není to Jüttnerovo dílo, nýbrž neúplný opis staršího rukopisného a nedatovaného katalogu stejného obsahu.

Větší rozruch v knihovně začal po roce 1923, již za Československé republiky, kdy byly prováděny soupisy velkých majetků, hlavně šlechtických. V roce 1924 tak byla prodána inventura mikulovské zámecké knihovny, jejíž součástí byla i v ní uložená sbírka přírodnin, zeměpisné a jiné přístroje, mapy a plány, odličky soch, reliéfů a mincí. Tehdy přírodovědecké sbírky ocenil profesor mikulovského německého gymnázia (asi výše uvedený Jüttner) na 3 050 Kč. Cena značně nízká, v porovnání s údajnou pořizovací cenou. Ale nepřekvapí to, šlo-li o odhad za účelem zdanění knížecího majetku. Nedlouho po tom, kdy již byly zrušeny fideikomisy (svěřenství), nastal v knihovně ještě větší rozruch, když Dietrichsteinové rozprodali na aukcích v letech 1933–1935 všechno z knih a rukopisů, o co byl na antikvárním trhu zájem (TRANTÍREK 1963).

Tento stav trval až do osvobození Československa v květnu roku 1945, po kterém byla větší část přírodovědeckých sbírek ze zámku odvezena. Aktérem tohoto převozu byl na jedné straně Karl Jüttner, na straně druhé předpokládáme, že to byli prof. Karel Zapletal a Tomáš Kruťa, se kterými se záhy seznámíme. Musíme si však nejdříve připomenout, že těsně před koncem války došlo na mikulovském zámku k závažným událostem, a sice k tomu, že zde německá posádka v druhé polovině dubna 1945 zapálila věci deponované ve sklepení mikulovského zámku, které sem byly přestěhovány z Brna před nebezpečím bombardování. I když se následující dokumenty přímo nedotýkají přírodovědeckých sbírek, uvedeme si je, protože charakterizují události a dobu, kdy se o nich dozvěděli odborníci z Moravského zemského muzea.

Zemské muzeum v Brně psalo národnímu výboru v Mikulově 25. 5. 1945 dotaz na osud depositů a 13. 6. 1945 jim za předsedu národního výboru odpovídá dr. K. Jüttner, ředitel mikulovského muzea, a poté jim 15. 6. 1945 podává zprávu předseda místního národního výboru H. Kubiček, který s vrchním radou politické správy J. Kadeřávkem a prof. Jüttnerem provedl prohlídku sklepení zámku. Navrhuje vyslání odborníka k ohledání situace. Ze zprávy přednosti oddělení pro diluvium Zemského muzea v Brně prof. dr. Zapletal z 25. 6. 1945 vyjímáme: „*Po osvobození Brna Rudou armádou staral se o evakuované sbírky musejí p. vrch. rada Ing. Sochor jako pověřenec Národního výboru v Brně. Staral se i o Mikulov. Sháněli jsme mezi tím nákladní auto, jež se podařilo konečně předsedovi naší závodní rady, p. Blažkovi, na 27. 6. sehnati. Po rozhovorech mých a p. dr. Skutilla s p. dr. Černohorským, ředitelem [Zemského muzea v Brně], byl poslán 25. 5. 1945 do Mikulova přípis, na nějž nyní odpovídá Národní výbor v Mikulově a prof. Jüttner. Podle těchto přípisů je asi většina sbírek zničena...*“

Z dalšího nevyplývá, kdo a kdy do Mikulova jel. Až 10. 7. 1945 píše z Brna Zapletal, že 3. 7. 1945 spolu s K. Jüttnerem navštívili zámek. „*Sbírky paleolitické a paleoantropologické diluviálního oddělení Zemského muzea a část knihovny prof. Absolona, uložené ve sklepě, byly úmyslně zapáleny, vše hořlavé bylo zničeno. Artefakty a kosti se v popelu sesedaly, vytvořily sutiny. Artefakty jsou očouzeny, kosti popraskány. Ohně byly založeny i jinde v zámku, jak sdělil prof. Jüttner. Přitom byly zničeny i vzácné sbírky z Francie a Indočíny. Místnost (sklep) i celý zámek hlídá naše četnictvo. Protože předseda PhMr. Kubiček sdělil, že prof. Jüttner se za okupace choval uzorně a že je nepostradatelný pro mikulovské museum, doporučuje Zapletal, aby se účastnil*

vykopávání našich sbírek, jež zítra [11. 7.?] započnou zaměstnanci musea pp. oficiál Mrázek, laboranti E. Dania a Kocman.“ (ŠIMEK 1948)

Přestože se tyto události nijak nedotkly přírodovědeckých sbírek v knihovně, objevují se nám zde první dva nejpravděpodobnější aktéři jejich poválečného osudu.

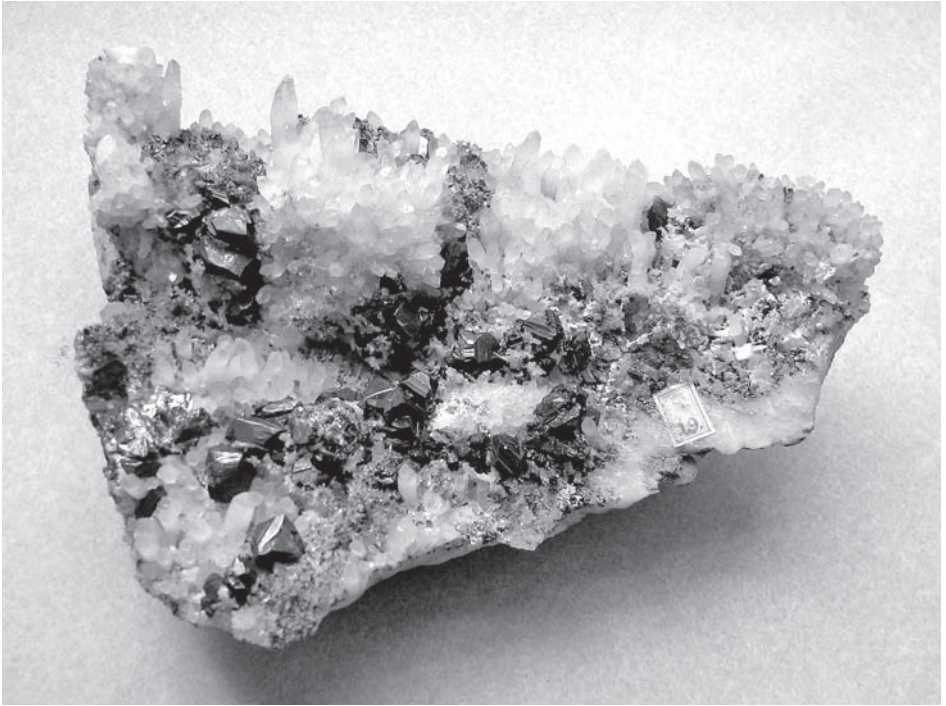
Prof. dr. **Karel Zapletal** (*1903–†1972) byl od roku 1936 kustodem mineralogicko-petrografického oddělení Zemského muzea v Brně, jehož přednostou byl od roku 1921 dr. Zdeněk Jaroš. V roce 1938 převzal Zapletal po prof. K. Absolonovi také oddělení diluvia a zoologie. Za války přešlo muzeum do německé okupační správy, „diluvium“ bylo ovládnuto Němci a Zapletal zde byl rychle zbaven vlivu. V roce 1944 bylo muzeum uzavřeno (Zapletal odešel do Baťova Studijního ústavu ve Zlíně). Dne 7. 10. 1945 zemřel dr. Jaroš a Zapletal se od 9. 10. 1945 stal přednostou mineralogicko-geologického oddělení a o něco později i přednostou oddělení pro diluvium a krasového oddělení. Dne 29. května 1945 byl prof. Zapletal pověřen Zemským národním výborem v Brně organizací a vedením nově zakládaného Zemského geologického ústavu moravskoslezského. Jeho sídlem bylo zemské muzeum. Pro chod ústavu potřeboval Zapletal asistenta a volba padla na **Tomáše Kruťa**, o tři roky mladšího brněnského rodáka (*1906–†1998), nadšeného amatérského mineraloga a sběratele, toho času vrchního poštovního tajemníka v Uherském Hradišti (1931–1945). A tehdy, koncem května 1945, se v muzeu objevil (ovšem ještě ne jako pracovník muzea) T. Kruťa – kromě Zapletalů snad jediný zaměstnanec Zemského geologického ústavu, který v něm působil po celou dobu jeho krátkého trvání (1945–1948). K. Zapletal od roku 1946 jako nehonoranovaný řádný profesor přednášel mineralogii na české technice v Brně a v roce 1948 odešel z muzea na Přírodovědeckou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, kde byl již od 10. 7. 1945 docentem petrografie (BRZOBOHATÝ – MUSIL 1993).

Není pochyb, že se zapálený amatérský mineralog Kruťa se Zapletaem znali již dříve, ať z muzea z doby působení Z. Jaroše, či z univerzity. Prof. Zapletal se muzejní činností zřejmě příliš věnovat nemohl, byl velmi zaměstnán univerzitou a technikou, organizačními povinnostmi i vlastní badatelskou prací v geologii. Mineralogie a sbírky byly přenechány T. Kruťovi jako znalci a ten také prakticky provedl vytřídění a převoz mikulovské sbírky do muzea v Brně. Podle poznámky k Jüttnerově katalogu z roku 1906 došlo k převozu sbírek v srpnu 1945. O její dislokaci však nepochybně rozhodl K. Zapletal. Šéfem samostatného mineralogicko-petrografického oddělení muzea byl RNDr. (od r. 1948) Tomáš Kruťa ustanoven až 3. 11. 1948 (KRUŤA 1959).

Prof. Zapletal, jak bylo již výše uvedeno, s profesorem mikulovského německého gymnázia dr. **Karlem Jüttnerem** (*1883–†1959) zhlédl 3. 7. 1945 žalostné pozůstatky spálených paleolitických sbírek na zámku. Možná je již tehdy doprovázel T. Kruťa v rámci své funkce v Zemském geologickém ústavu. Je velmi pravděpodobné, že se právě tehdy Zapletal a Kruťa o existenci přírodovědeckých sbírek na zámku dozvěděli, není však vyloučeno, že je na ohrožené mineralogické a paleontologické sbírky na zámku upozornil Jüttner ještě dříve. O sbírce v té době věděl z odborníků skutečně asi jen prof. Jüttner, který měl jako geolog velmi blízko k prof. Zapletalovi. Oba se však o mineralogii málo zajímali. O Jüttnerovi Kruťa později píše: „V r. 1945 byl [Jüttner] pověřen správou vyhořelého býv. Dietrichštejnského zámku a dalším vedením Okresního muzea v Mikulově. V zámku byly tehdy zničeny sbírky Mor. musea v Brně ze starší doby kamenné a šatna státní opery ve Vídni. Zachránil jen malou část uměleckých památek z Normandie, které vrátil do Francie. Práce na zámku a v muzeu spolu s funkcí konservátora památkové péče jej od r. 1945 vyčerpávala tak, že se nemohl věnovat plně geologii. Jeho vědecká činnost patřila od r. 1945 především archeologii. Zasluzná je jeho práce v kolektivu, který se zabýval přípravou obsáhlého Burkartova kompendia „Moravské nerosty a jejich literatura pro tisk a které vyšlo v r. 1953.“ (KRUŤA 1960)

O mineralogické sbírce či jejím převozu, i když se nejednalo o zanedbatelnou událost, není v této vzpomínce zmínka, což se týká i Kruťova článku z roku 1997, kde je pouze poznámka bez bližšího vysvětlení, že již neexistuje Jüttnerova regionální geologická sbírka (KRUŤA 1997).

Víme z předchozího, že vykopávání spáleného paleolitického materiálu na zámku v Mikulově začalo kolem 11. 7. 1945 a v této době bylo vše zachráněné odvezeno do Moravského zemského muzea. S tím se asi odvezla i zbývající část mineralogické a paleontologické sbírky, jejíž hlavní část byla převezena již dříve – existoval nějaký seznam, ve kterém byly vybrané a odvezené vzorky zaškrťovány. Dochoval se totiž Jüttnerem psaný nedatovaný „Seznam nerostů ze sbírky Dietrichsteinovy v Mikulově, odvezených do Zemského muzea v Brně (dodatek k nerostům již dříve odvezeným)“, kde je německy sepsáno 108 ks odvezených nerostů a hornin (žádné zkameněliny). Jedná se o řadu vzorků galenitu, několik kasiteritů, nerosty ze skupiny „Brennbare“ (hořlavé), jmenovitě o síru a pyrit, dále o mnoho vzorků halitu/soli kuchyňské, vulkanické produkty a horniny z Vesuvu a další horniny.

Stalorit, Cavnic v Rumunsku, 12 × 8 × 7 cm (foto Martin Bohatý)

Druhý seznam tvoří jeden list s názvem: „*Ausser den im Verzeichniss abgestrichenen Mineralien würden noch folgende nach Brünn abgegeben. Bei diesen Mineralien war die Inventar-No. nicht mehr feststellbar*“ (Kromě oněch v seznamu odškrtnutých minerálů byly ještě následující předány do Brna. U těchto minerálů nebylo inventární číslo zjistitelné). Seznamem s odškrtnutými minerály snad míní Jüttner ten předchozí (?). Jedná se o třináct vzorků, a sice o šest hornin, dva vzorky soli kuchyňské, jeden vzorek jemnozrnného cínovce z Horního Slavkova a tři vzorky cínovcového šlichu (koncentrátu) ze tří lokalit – Horního Slavkova, Krupky a Cínovce. To vše pocházelo z původní sbírky, například cínovce. Vzhledem k tomu, že vzorky neměly číslo, musely být opatřeny dnes již ztracenou etiketou, protože přesně odpovídají popisu i lokalitám ve starém katalogu. Do původní sbírky Marie Kristýny ovšem nemohl patřit poslední kus, „*Lepidolith von Rožnau Herrschaft Bernstein*“, tedy „lepidolit z Rožné na pernštejnském panství“. Jednak byl lepidolit z Rožné popsán I. Bornem teprve v roce 1791, navíc je u něj poznámka „Wenzelides“, tedy dárcce, který v Mikulově působil až později; nevíme ovšem, jak to Jüttner

poznal – snad podle nějaké ztracené etikety? Není však jasné, co na tomto vzorku mohlo být tak zajímavého, že stál za odvoz do Brna, když lepidolit z Rožné je hojný a ve všech sbírkách bohatě zastoupený nerost.

Dárce lepidolitu, se kterým se ještě dále setkáme, **Karl Wenzelides** (*1769 nebo 1770–†1852) působil od roku 1805 jako justiciář, hlavní registrátor a později v letech 1817–1849 jako mikulovský zámecký archivář a knihovník, takže nemohl něco věnovat do původní sbírky. Také archeologické nálezy z Klentnice i odjinud v zámeckých sbírkách, pravděpodobně z třicátých a čtyřicátých let 19. století, pocházely od Wenzelidese, který ostatně Dietrichsteinům odkázal i svoji nákupy získanou sbírku vykopávek – keramiky a bronzů z okolí Mikulova, zatím co ještě za svého života věnoval své zdejší paleontologické sběry a nálezy opavskému gymnaziálnímu muzeu (byl rodák z Opavy).

Datum likvidace mineralogické sbírky jako celku je tedy srpen 1945. Potvrzuje nám to Jüttnerova poznámka na výše uvedeném katalogu „Angelegt 1906“. Stojí zde: „*Die wertvollen Stücke der Mineraliensammlung wurden im August 1945 in das mähr. Landesmuseum nach Brünn überführt.*“ (Hodnotnější kusy mineralogické sbírky byly v srpnu 1945 převedeny do Moravského zemského muzea v Brně.) Adresátem sbírky, alespoň její první zastávkou, bylo tedy tehdejší Zemské museum v Brně.

Podle toho, co dnes ve sbírce chybí, byly z ní vybrány hodnotné a atraktivní exempláře minerálů (ryzí kovy, minerály zlata a stříbra, krystalované křišťály, ametysty, kalcity atd.). Důkladně byly vyříděny zkameněliny, především a téměř beze zbytku moravika. Poněkud zarážející je, že byly vybrány i téměř všechny horniny a „vulkanické produkty“, které nejsou tak atraktivní ani příliš cenné – bylo jich zřejmě třeba na doplnění nějaké stávající muzejní či vysokoškolské sbírky. Zde bych věřil, že to mohlo být i Moravské zemské muzeum, kde byly petrografické sbírky při náletu v roce 1945 poničeny. T. Kruťa k tomuto období píše: „*Válečnými událostmi byla postižena jen sbírka petrografická, kterou se však podařilo znovu sestavit. V té době byly přírůstky [minerálů a hornin] malé. V letech 1940–1945 bylo zainventováno jen 55 čísel (72 kusů). Tyto nedostatky byly v příštích letech napraveny. V roce 1948 získalo muzeum části sbírek těchto sběratelů: M. Charvát, Třebíč atd. V r. 1950 také 2. část Kruťovy sbírky, která celkem měla 12 966 inv. č.*“ (KRUŤA 1959).

O nějakém přírůstku z Mikulova není zmínka. A stejně tak ani u prof. Zapletala, i když třeba přednosta muzejního zoologického oddělení dr. Hachler zmiňuje převzetí ornitologické sbírky Seilern-Aspangů z Lešné i dalších konfiskovaných sbírek (ZAPLETAL 1947).

Proč byla část sbírky odvezena z Mikulova, je však nasnadě. Knihovna a knihovní sál byly po válce intaktní, ale sbírkové skříně se zaprášenými přírodninami zabíraly v knihovním sále místo potřebné pro cennější věci. Bylo třeba sem umístit význačnější věci z požárem poškozeného zámku a možná i odjinud, deponovaly se zde svazy z knihoven (TRANTÍREK 1963). Kromě toho zde byly zřejmě uskladněny i jiné cenné předměty, které sem byly uloženy v roce 1944, kdy byl Alexander kníže Dietrichstein donucen nechat vystěhovat celý zámek pro potřeby německé posádky. Prof. Jüttner měl zřejmě obavy o osud sbírky, protože v knihovním sále zabírala velký prostor a mohlo hrozit třeba i její vyhození a zkáza, jak se asi nakonec stalo se sbírkovými skříněmi. Ovšem i v období určitého bezvládní těsně po válce, kdy docházelo ke konfiskacím, musel tento transfer někdo povolit. Dr. Jüttnerovi, který sbírky vydával, musel tedy někdo dát příkaz. V tomto období krátce po válce bylo mnohé zničeno a mnohé zmizelo beze stopy a týká se to i opuštěných sbírek. Oficiálně byl německý majetek zkonfiskován Benešovými dekrety č. 5 z 19. 5. 1945, č. 12 z 21. 6. 1945 a č. 108 z 25. 10. 1945. Národní kulturní komise, která měla toto v referátu, začala pracovat až od 16. 5. 1946; jednalo se o závažnější věci, takže o osudech zkonfiskovaných přírodovědeckých sbírek víme jen málo. Byly navíc svojí hodnotou na okraji zájmu a jejich osudy ležely v ruce několika jedinců.

Nabízí se také otázka, proč už nebyla sbírka odvezena rovnou jako celek, jako se stalo třeba u sbírky lastur, a byl zvolen výběr podle libosti. Snad byl zbytek ponechán v Mikulově na žádost prof. Jüttnera s tím, že přijde do mikulovského vlastivědného muzea.

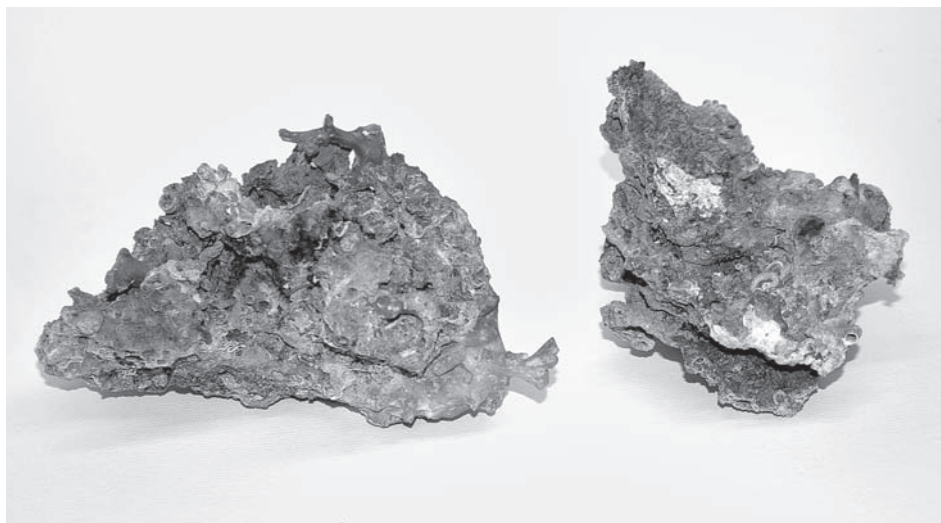
Jak se však zdá, při převozu do Zemského muzea v Brně se nejednalo vlastně o konfiskaci, nýbrž o přechodný depozit nejcennější části sbírky s tím, že se za příznivějších podmínek do Mikulova zase všechno vrátí. Naznačuje to dopis dr. Kruti z 21. 10. 1952 v písemné pozůstalosti prof. Jüttnera: „*Slouutný pane doktore! Sbíрка nerostů a zkamenělin, která byla svého času převezena z Mikulova do našeho muzea, je Vám stále k dispozici. Doufáme, že máte místnosti v nově renovovaném zámku v pořádku, a prosíme Vás, abyste zařídil převoz sbírky z Brna do Mikulova. Doufáme, že nám budete moci vyhověti a poroucháme se Vám s projevem hluboké úcty za mineralogicko-petrografické odd. Moravského musea v Brně. Dr. Tomáš Kruťa.*“ Žádné místnosti však na zámku ještě připravené nebyly, naopak dr. Jüttner bojoval s nedostatkem místa a dezolátním stavem budov tehdejšího Okresního vlastivědného muzea v Mikulově. Stěhování do opravených zámeckých prostor nově vykázaných muzeu začalo až na konci roku 1958 (JÜTTNER, písemná pozůstalost), sám Jüttner v roce 1959 umírá, a tak odvezená část mineralogické a paleontologické sbírky Marie Kristýny již zůstala v Moravském zemském muzeu v Brně. Je však možné, že část souboru přišla na brněnskou univerzitu (kde působil prof. Zapletal), méně pravděpodobně na českou techniku v Brně (též Zapletal), která získala v té době bohaté sbírky ze zrušené německé techniky. Zvláštní ale je, že zmizely téměř všechny „technologické produkty“, protože ty zajisté nepatří do muzejní přírodovědecké sbírky, spíše do sbírky techniky.

V žádném z Jüttnerových výše uvedených seznamů se jména pracovníků tehdejšího Zemského muzea v Brně ovšem nevyskytují, a dokud se nenajdou autentické dokumenty, jedná se pouze o domněnky, které však mají určitou logiku. Jisté je, že v roce 1952 minerály z mikulovské sbírky ještě v MZM byly a věříme, že se zde z nich (i ostatních sbírek) podaří v budoucnu ještě něco identifikovat. Při prvních sondách do katalogů i vlastních sbírek mineralogicko-petrografického oddělení MZM v Brně se to zatím nepodařilo.

Zoologická sbírka

Ze zoologické sbírky kněžny Marie Kristýny se nezachovalo prakticky nic. Katalog k této sbírce známe až z roku 1810: „*Cathalog von Seethieren, welche sich in dem Nickolsbürgen Naturalien Kabinete befinden*“ (Katalog mořských živočichů, kteří se nacházejí v mikulovském kabinetu přírodnin). Podepsáni jsou pod ním dne 11. 10. 1810 Johann Karl Megerle von Mühlfeld a Franz Kallmann, oba „oceňovatelé přírodnin“ z Vídně. J. K. Megerle von Mühlfeld (*1765–†1832) byl hlavně entomologem a kurátorem zoologických sbírek dvorního kabinetu přírodnin ve Vídni. Doslovný opis tohoto katalogu pořídil 24. 11. 1816 Josef Wessely z ředitelství moravskoslezské registratury v Brně. Sloužil nejspíš jako soupis při inventarizaci a ocenění fideikomisu. Ceny zde ovšem uvedeny nejsou.

Sbírka byla bezpochyby starší než tyto katalogy. Přestože se z ní v Mikulově prakticky nic nedochovalo, zastavme se alespoň u jejího katalogu, který přináší některé zajímavé poznatky. Sbírka obsahovala celkem 452 čísel, z toho 7 (čísel) mořských hvězdic, 12 ježovek, 328 lastur a schránek měkkýšů (*Testacea*), 89 korálů, mořských hub a rournatců a jako dodatek 5 exemplářů chalu (*Fucus*). Šestá položka byla: „*Suita 49 kusů Fucis neboli mořských chaluh, 10 kusů korálů a 2 sertularií* [polyp – pohárovka], *které všechny jsou uloženy v 12 kvartových obrázcích.*“ Jednalo se asi o nějaké biologické skupiny za sklem. Řada čísel, zvláště u lastur, byla zastoupena i několika exempláři. Sbírku uzavíraly „*různé části savců a ryb*“, obsahující různorodou směs v devíti číslech – jako roh z nosorožce, menší roh z kamzíka, mořského koníka *Signathus Hýppocampus*, „*část vousu velryby*“ (?) a také jedno velmi veliké vejce. Byla zde dále „*pila marina*“ (mořská koule), doslovně „*mořské chlupy/vlasy*“, což jsou koule uválené z vláknité substance, které se často nacházejí na mořském pobřeží, ale v mikulovské sbírce to byla „*koule chlupů, která se tvoří v žaludku gazel*“. Poslední položkou byli čtyři krabi, „*dar [nejmenovaného] komorníka paní hraběnky Gabriele*“. Tento dar krabů jakož i jedné ježovky je uveden jiným rukopisem a k jeho zápisu došlo až po sepsání katalogu. Hraběnka Gabriela byla manželkou Josefa Františka knížete Dietrichsteina a zemřela roku 1830.

Vše, co zbylo ze zoologické sbírky – dva vzorky mořského korálu s původní signaturou D 39 a D 40: *Iris* [správně *Isis nobilis*, ušlechtilý červený korál na tufu a Podobný korál na zvětřalé ústřici, 13 × 12 × 6,5 a 13 × 8 × 7 cm. Různých červených korálů (dnes *Corallium rubrum* Linnaeus 1758) bylo ve sbírce dvanáct, některé označené jako *velmi krásné*, některé vyleštěné, jeden umělecky rytý a další vyřezaný do podoby psacího pera a 12 coulů dlouhý, což je kolem 30 cm! (foto Milan Karásek).

Katalog poskytuje i některé doplňující údaje. Tak u několika lastur a ulit najdeme poznámku „*Mus. Caes.*“, což asi znamená, že stejný druh se nachází v císařském dvorním kabinetu přírodnin ve Vídni. U jiných druhů pak stojí „*a Born*“ nebo „*nach v. Born*“, což ukazuje, že byly určeny Ignácem Bornem, případně Bornem poprvé popsány v soupisu mušlí a šneků ve vídeňském císařském kabinetu z roku 1778 a 1780 (BORN 1778, BORN 1780). Druh „*Serpula clathrata*“ – vápnitá schránka mořského červa rournatce – je zase určený podle spisu Karla Ehrenberta v. Molla. U „*Murex scrobiculatus*“ (*Nautilus scrobiculatus*?) je poznamenáno „*v. Schreibers*“. Karl von Schreibers byl od roku 1806 ředitelem dvorního kabinetu přírodnin ve Vídni a toto datum nám napovídá, že v katalogu z roku 1810 byly zpracovateli provedeny určité aktualizace (přeurčení) oproti předpokládanému původnímu soupisu sbírky z 18. století i proti Bornově spisu z roku 1778 (řadu druhů ještě Born neznal). Nic to však nemění na skutečnosti, že krasopisný přepis je plný chyb, hlavně v latinských názvech. Závěrem si ještě uvedme, že na titulním listu katalogu z roku 1816 je jinou rukou (archivář Hitschmann?) uvedena poznámka týkající se kupodivu již roku 1813: „*1 šňůru korálu 47 ks, 1 šňůru korálu 46 ks, 7 velkých koulí jantaru (Agstein), 63 menších koulí jantaru v podobě náhrdelníku a jednu velkou pravou pertu odeslal na příkaz jeho jasnosti archivář Hitschmann 9. 1. 1813 do Vídně.*“ Snad byly i tyto šperky součástí dietrichsteinských přírodovědeckých sbírek v Mikulově a tento příspěvek byl dodatečně opsán z původního katalogu.

Ze zoologických sbírek se mezi nerosty podařilo najít pouze dva exempláře mořského korálu s originálními čísly (odpovídají dochovanému katalogu) a úlomek velké lastury (bez čísla). Při pátrání po osudech zoologické sbírky, která zmizela z mikulovského zámku kompletně, se nepodařilo zatím získat žádné informace. V pozůstalosti dr. Jüttnera není o zámecké zoologické sbírce, na rozdíl od mineralogické, ani zmínka. V mikulovském gymnáziu je několik velkých ulit, ale zdá se, že jsou to zbytky sbírky z bývalého piaristického gymnázia, kde, jak známo, byla i velká konchylologická sbírka. Několik velkých mořských ulit je i v depozitáři Regionálního muzea v Mikulově.

Katalog mineralogicko-paleontologické sbírky

Dochovaný nejstarší seznam sbírky nese název „*Catalog des Naturalien Cabinet's welches sich in dem Niklasburger Schlosse befindet und von der Frauen Christiana Fürstin von Dietrichstein Proskau gebornen Gräfin von Thun gesammelt und errichtet worden ist. Anno 1787*“ (Katalog kabinetu přírodnin, který se nachází v mikulovském zámku a byl shromážděn a zřízen paní Kristýnou kněžnou von Dietrichsten Proskau, rozenou hraběnkou von Thun. V roce 1787). I když je v názvu „*kabinet přírodnin*“, jedná se pouze o neživé přírodniny – nerosty, horniny a zkameněliny.

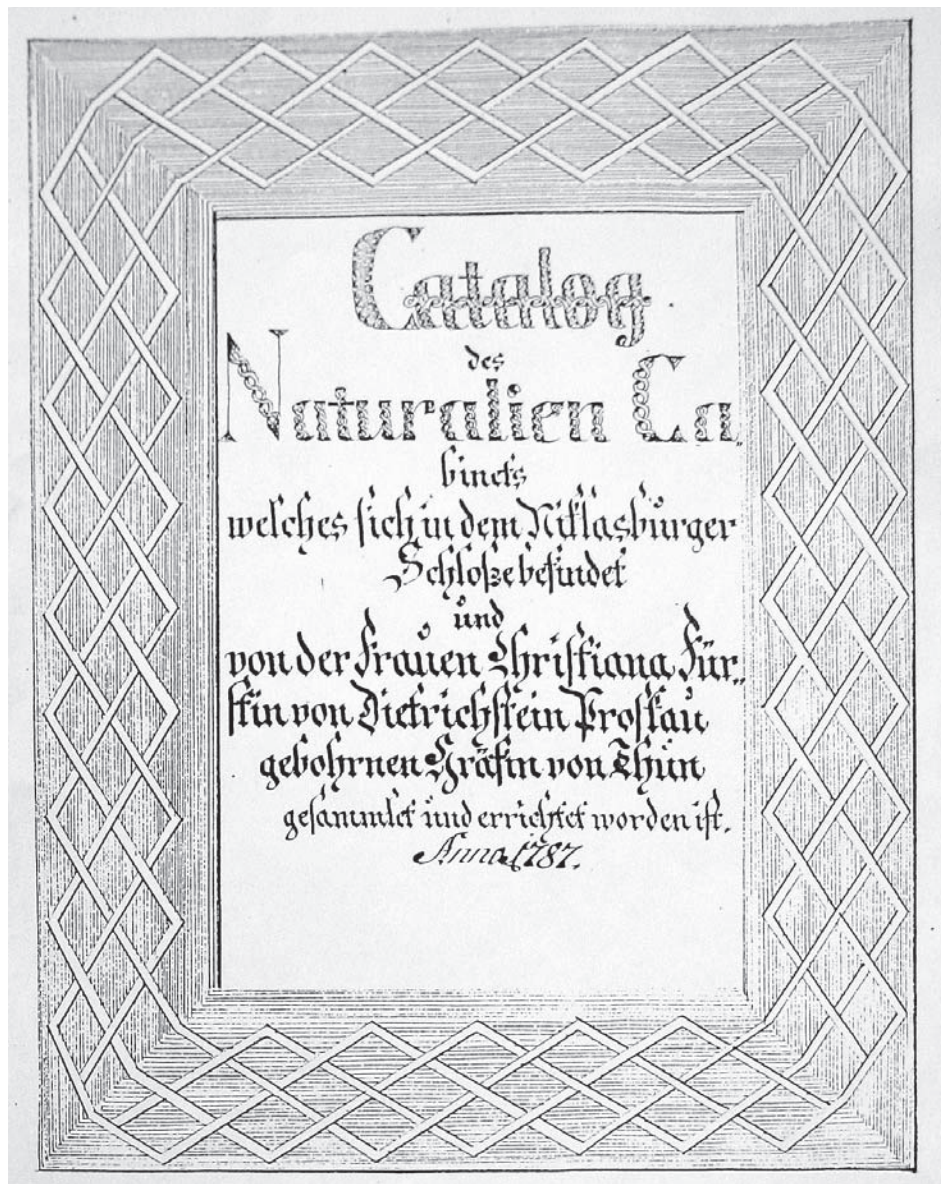
Katalog je v kůži vázaná knížka formátu 23 × 18,5 cm, má 143 stran a je datován rokem 1787 („*Anno 1787*“ je na titulu připsáno jinou rukou), což nemusí protřečít údaj o době zakoupení sbírky v sedmdesátých letech 18. století, jak z neznámého zdroje uvádí D'Elvert (1852) a jak se to jeví při rozboru obsahu sbírky. Zdá se spíš, že v sedmdesátých letech začala sbírka vznikat a v osmdesátých letech 18. století byla doplňována (nebo jednorázově doplněna) a posléze po vzoru Vídně systematicky uspořádána (HAIDINGER 1782). Rok 1787 tedy značí pouze datum sepsání definitivního katalogu sbírky, která byla do Mikulova přestěhována někdy předtím z Vídně.

Katalog je psaný jednou rukou, úhledně, ale se spoustou gramatických i věcných chyb, které prozrazují pisáře, jemuž snad bylo diktováno, nebo, což je pravděpodobnější, že se jednalo o opisovače, majícího starší a špatně čitelnou předlohu, nepříliš znalého spisovně němčiny a laika v mineralogii. Příkladně ve skupině živců je zvláštní druh ze St. Gotthardu ve Švýcarsku nazýván „*adictaria*“ místo správného „*adularia*“. Zcela sporadické jsou přípisky uvedené jinou rukou (asi Wenzelidesovy), které vznikly při nějaké inventuře – například poznámka, že kus chybí, je zde větší počet kusů pod jedním číslem, případně že se kus rozpadl nebo že byla provedena oprava původního určení či zařazení. Toutéž rukou je připsáno i několik ojedinělých přírůstků po roce 1787. Známkou, že byla provedena nějaká revize, je i to, že některá čísla jsou zatržena, u jiných jsou navíc tečky, u některých ale není nic. Tyto značky a neoznačená čísla nemají žádnou souvislost s momentálním početním stavem sbírky, to znamená, že nesouvisejí s odvozem části sbírky z Mikulova v roce 1945.

Existují ovšem ještě i další katalogy. Od F. J. Schwoye pochází stručný (jedenáct popsaných listů) opis katalogu dietrichsteinské mineralogické sbírky, který se poněkud liší názvem, a Schwoy jej pořídil pro brněnského sběratele rukopisů a knih Johanna Petra Ceroniho (*1753–†1826). Jeho název zní: „*Catalog zum Naturalien-Cabinet im Schlosse zu Niklasburg, gesammelt und eingerichtet von ... Christiana Fürstin v. Dietrichstein-Proskau, gebornen von Thun. Im Jahr 1787*“ (Katalog ke kabinetu přírodnin na zámku Mikulov, shromážděn a zřízen Kristýnou kněžnou Dietrichsten-Proskau, rozenou Thun. V roce 1787). Z Ceroniho pozůstalosti se dostal do sbírky rukopisů bývalého Františkova muzea v Brně a posléze do Moravského zemského archivu, kde je dnes uložen ve fondu G 11.

Kromě výše uvedeného Schwoyova výtahu máme ještě další katalog, z roku 1816, který je opisem staršího katalogu z roku 1810, analogický katalogu zoologické sbírky. Jde o téměř doslovný opis katalogu mineralogické sbírky z roku 1787 a byl pořízen při soupisu dietrichsteinského majetku. Jeho název zní: „*Catalog der Mineralien in dem Bibliothek-Sall des Hochfürstlich Dietrichsteinschen Schlosse zu Nicolsburg ausgestellten Mineralien-Sammlung*“ (Katalog minerálů v knihovním sále velkoknížecího dietrichsteinského zámku v Mikulově vystavené sbírky minerálů). Jsou pod ním, podobně jako u katalogu zoologické sbírky, podepsáni Joseph Karl Megerle von Mühlfeld a Franz Kallmann (1810) a ředitel registratury Joseph Wesely (1816).

Opis z roku 1816 se oproti katalogu z roku 1787 vyznačuje lepší němčinou, najdeme zde však věcné chyby, vzniklé při nepřesném opisování. Navíc v tomto opisu nalézáme, a to pouze u kovů, také poznámku „*Fach*“ – tedy přihrádka, zásuvka. Těchto „*fochů*“ je zde celkem dvanáct: I (zlato), II (stříbro), III–V (měď), VI–VIII (železo), IX–X (olovo a cín), XI (rtuť) a XII (vizmut a vše ostatní do konce). Z celkem 728 kovových nerostů sbírky by se tak muselo vejít do jednoho „*fochu*“ v průměru 60 vzorků, což se zdá mnoho.

Titulní strana katalogu mineralogické sbírky (sbírka Regionálního muzea v Mikulově, zámecká knihovna)

Navíc jsou v novějším katalogu některé přípisky perem, které zčásti nacházíme i v katalogu z roku 1787. Pouze v novějším katalogu je u čísla 114 skupiny vápenatých nerostů připsán kus 114a „*Sehr feiner Rogenstein – Wenzelides – Nikolsburg h. Berg*“ (Velmi jemný jirkový kámen – tedy něco na způsob odrůdy aragonitu, hrachovce – Wenzelides – Mikulov, Svätý kopeček). Podle tohoto jednoznačně Wenzelidesova zápisu se zdá, že i všechny ostatní přípisky v katalogích jsou psány jeho rukou.

Pouze v novějším katalogu pak nacházíme ještě několik dosti důležitých poznámek psaných tužkou, které se týkají proveniencí živočišných fosilií z Mikulova. Jedná

se o čísla 35, 44, 53, 54, 56, kde je upřesněno naleziště jako Muschelber/Mušlov. Psal to tedy někdo s lokalitou obeznámený, nejspíše opět amatérský paleontolog a archeolog K. Wenzelides. V původním katalogu z roku 1787 jsou „zkamenělá zvířata“ zakončena číslem 207, v novějších prepisech číslem 208. Jedná se o „Zkamenělé jednotlivé kusy elefanta. Morava“. Snad to jsou v této práci zmíněné Schwoyovy dary z Pavlova.

Systematické uspořádání sbírky

Sbírka je uspořádána prakticky stejně jako minerály ve vídeňském k. k. Hof-Naturalien-Cabinetu. Podle pokynů Ignáce Borna uspořádal tuto sbírku adjunkt sbírek Karl Maria Haidinger (*1756–†1797), který tento systém publikoval v samostatném spisku (HAIDINGER 1782).

V následujícím přehledu je zachyceno systematické uspořádání sbírky (přeložené do češtiny) a počet položek v jednotlivých skupinách (tučně v závorce současný stav). Kde není uveden počet kusů, odpovídá číslům. Text, který v katalogu chybí a jeho absence by narušovala logiku uspořádání sbírky, je zde uveden v hranatých závorkách.

I. třída. KOVY

I. řád. Kovy dokonalé (včetně rud):

A. Zlato – č. 1–38 (9)

B. Stříbro – č. 1–91/99 kusů (23)

Hutní proces stříbrných rud v Kremnici v Dolních Uhrách: č. 1–43 (7)

Celkem Ag: 134 čísel/142 kusů (30)

C. Měď – č. 1–128/133 kusů (67)

Hutní proces měděných rud v Szamobor in Kroatien (Samobor v Chorvatsku): č. 1–50 (4)

Celkem Cu: 178 čísel/183 kusů (71)

D. Železo – č. 1–138/140 kusů (87)

Proces hutnění železa v Treybachu (dnes součást Althofenu) v Korutanech: č. 1–14 (1)

Celkem Fe: 152 čísel/154 kusů (88)

E. Olovo – č. 1–78 (39)

F. Cín – č. 1–11/12 kusů (1)

II. řád. Polokovy:

A. Rtuť – č. 1–32 (12)

B. Zinek – č. 1–30 (11)

C. Bismut – č. 1 (0)

D. Nikl – č. 1–3 (3)

E. Antimon – č. 1–18 (11)

F. Arzén – č. 1–7 (4)

G. Kobalt – č. 1–21 (13)

H. Mangan – č. 1–9 (4)

Celkem „kovy a polokovy“: 712 čísel/728 kusů (325)

II. třída. HOŘLAVÉ MINERÁLY

A. Zemní pryskyřice (jantar, uhlí) – č. 1–23/34 kusů (8)

B. Síra (včetně pyritu) – č. 1–43/43 kusů (8)

Celkem: 66 čísel/77 kusů (16)

III. třída. SOLI

A. Vitriolové (skalice, kamence) – č. 1–21 (0)

B. Sůl kuchyňská aj. – č. 1–70/71 kusů (2)

Hrnčířský proces v Hafnerzell u Passau: č. 1–15 (2)

Celkem: 106 čísel/107 kusů (4)

IV. třída. ZEMINY A KAMENY

I. řád. Kameny sklovité (křemen, drahokamy, živec, granát, skoryl, zeolity) – č. 1-257/347 kusů, 3 kusy „odešly“ (abgängig): 344 kusů (86)

II. řád. Jílové zeminy a kameny (serpentin, mastek, asbest aj.) – č. 1-53/56 kusů (23)

III. řád. Vápence (fluorit, sádrovec, baryt včetně) – č. 1-244/335 kusů (175)

Celkem: 554 čísel/735 kusů (284)

Celkem v „mineralogické“ části sbírky 1 436 čísel/1647 kusů (730)

[DODATEK]

Oddělení I. **SKALINY** (Felssteine). Skaliny složené (horniny) – č. 1-73/74 kusů, 1 „zerfallen“: 73 (15)

Oddělení II. **VULKANICKÉ STRUSKY** – č. 1-63/75 kusů, 1 „abgängig“: 74 (26)

Celkem „hornin“: 136 čísel/148 kusů (41)

Oddělení III. ZKAMENĚLINY

A. Zkamenělé rostliny – č. 1-143/149 kusů (56)

B. Zkamenělí živočichové – č. 1-207/222 kusů, 1 „abgängig“ (44)

Celkem zkamenělin 350 čísel/370 kusů (100)

Sbírka nebyla číslovaná jako celek průběžně, nýbrž vždy samostatně v jednotlivých skupinách. V původním stavu obsahovala sbírka: minerály v širším slova smyslu a „technologické produkty“ 1 436 položek (čísel) v 1 647 exemplářích (s odečtením kusů, u kterých je již v původním katalogu poznamenáno „abgängig“, čili při nějaké pozdější kontrole nebyly nalezeny, nebo „zerfallen“ – samovolně se rozpadl). Série ukázek, které nazýváme „technologické produkty“, jsou suroviny a meziprodukty vznikající například při úpravě rud a hutnění, zpracování soli nebo keramických surovin (v tomto případě grafitu). Celkem to bylo 122 čísel, uložených v malých lepenkových krabičkách, a jednalo se o menší kousky a často i práškovité substance. Další skupinu tvořily horniny a vulkanické produkty, také vesměs horniny, ve které se našlo 136 čísel ve 147 kusech. Sbírkou uzavírala poslední část, a sice fosilie, kterou tvořilo 350 čísel v 370 kusech. **Celá sbírka tedy obsahovala 1 922 čísel a tvořilo ji 2 165 kusů, z nichž se zachovalo 1 216 exemplářů.** Diference položek a kusů je dána tím, že řada položek je zastoupena dvěma i více exempláři – kupříkladu jsou to desítky destiček broušených mramorů; nebo u křemenů se ve sbírce nacházelo 78 kousků a krystalů různobarevného křemene vedených jen pod sedmi položkami (dnes chybí).

Ve sbírce v době jejího vzniku nebylo ještě mnohdy rozlišováno mezi minerály a horninami, a z novodobého pohledu se tudíž minerály skrývají i mezi horninami a vulkanickými produkty. Na druhé straně bitumeny, uhlí apod. ve skupině hořlavých minerálů jsou horniny, podobně jako vápence a mramory ve vápnitých minerálech. Řadu vzorků, jako například níže zmíněný kopál nebo různé živočišné konkrementy, bezoáry nebo močové kameny, bychom dnes do mineralogické sbírky již nezařadili.

Obsah mineralogicko-paleontologické sbírky

Zatímco k zoologickým sbírkám se zachoval katalog, ale fyzicky jen dva kusy červeného korálu a úlomek velké lastury, mineralogicko-paleontologická sbírka, která je hlavním předmětem tohoto článku, se dochovala. Je zredukovaná sice „jen“ na polovinu, ale nepoměrně více ochuzená co do kvality. Proto při následujících úvahách musíme často vycházet pouze z kusů písenných údajů v katalogu.

V soupisu mineralogické sbírky nacházíme indicie, že sbírka nebyla sestavena na objednávku jako celek, nýbrž jsou v ní již dříve existující jednotlivé položky a menší celky, které pak byly do sbírky přivtěleny. Některé kusy, i dost kuriózní, pocházely snad i z vlastní sběratelské činnosti kněžny, jak uvidíme dále.

Před zkompletováním sbírky již asi existovala kolekce vřídelních kamenů, jaké v Karlových Varech sestavoval a prodával brusič Josef Müller, známý svými styky s J. W. Goethem, kterou si zřejmě kněžna přivezla z nějakého pobytu v těchto lázních. Jednalo se o kolekci poměrně bohatou, čítající 65 čísel různých odrůd karlovarského aragonitu – vřídlovce a hrachovce. Do její mineralogické sbírky jich bylo zařazeno na padesát. V mikulovské zámecké knihovně je uložen rukopis, jaký doprovázel tyto karlovarské kolekce s titulem: „Die erste Classe. Carlsbader Wassersteine und Sinter“ (První třída. Karlovarské vodní kameny a sintry). Nevíme ovšem jistě, zda je autorem Josef Müller (jiný obchodník s kameny v Karlových Varech však nebyl), a bohužel ani nevíme, ze kterého roku rukopis je. V textu se ale autor odvolává na spis karlovarského lékaře Davida Bechera, který poprvé vyšel kompletně v roce 1772. Soupis podobné kolekce o 109 kusech, uložený ve strahovské knihovně v Praze, je datován rokem 1776 (BOHATÝ 2004).

Ovalný výbrus vápenného sintru z Radicofani v Toskánsku, 25 × 18 × 3 cm (foto Martin Bohatý)

Jinou takovou kolekci, tentokrát různých nerostů a hornin, „sopěčných produktů“ z Vesuvu, si možná kněžna přivezla z nějaké cesty do Neapole. Pokud to nebyla ona, mohl přivést nerosty její manžel, který doprovázel v roce 1769 spolupanovníka a budoucího císaře Josefa II. na pětiměsíční cestě po Itálii. Jinou cestu s ním vykonal v roce 1768 do Banátu – do roku 1779 to bylo území pod správou Rakouska, které tam po léta vysídlovalo různé vagabundy a delikventy, potom připojené k Uhrám, dnes rozdělené mezi západní Rumunsko, severní Srbsko a východní Maďarsko. Z Banátu je ve sbírce velké množství nerostů, zvláště měďnatých. K trofejím z cest snad můžeme také započítat i kdysi tak oblíbené série různých mramorů, vybroušených do destiček a oválů – zejména je to soubor destiček opatřených francouzskými popiskami nebo desítky destiček italských mramorů. Nápadný je také velký výbrus hnědého vápencového sintru v podobě želvího krunýře z Radicofani v Toskánsku, který je asi také nějakým suvenýrem z cesty do zdejších termálních lázní.

Tyto menší či větší kolekce a jednotlivosti však ještě netvořily sbírku. Aby dostala nynější podobu, vyžadovala značného doplnění tak, aby obsahovala pokud možno všechny známé minerály, horniny a zkameněliny a byla uspořádána na úrovni tehdejší mineralogie.

V katalogu i mezi dochovanými exempláři mineralogické a paleontologické části sbírky najdeme mnohé zajímavosti důležité pro dějiny mineralogie a paleontologie a zejména získáme představu o znalostech nerostů a zkamenělin z území dnešní České a Slovenské republiky v poslední třetině 18. století. Pokud se týče nerostů a hornin, je až překvapivé, kolik evropských i mimoevropských zemí je v mikulovské sbírce zastoupeno. Z celkem dvaceti dnešních evropských zemí (devět z nich v době vzniku sbírky ovšem patřilo k rakouským dědičným zemím) jsou s velkým náskokem ve sbírce zastoupeny nerosty z řady lokalit na území dnešního Rakouska, hlavně z Tyrol, Štýrska a Korutan (386 čísel). Lokalit z Německa (198) a dnešního Rumunska (194) je o polovinu méně. Rumunské nerosty pocházely většinou z historického území Sedmihradsko/Transylvánie a Banátu. Nerosty z Horních a Dolních Uher ve sbírce pocházely valnou většinou z území dnešního Slovenska (168), mnohem méně z Maďarska (15). O něco méně ukázek pocházelo z území dnešní České republiky (151), z toho z Čech 138 a z Moravy 13. Nerosty a horniny z některých zemí byly též ve sbírce poměrně početné, např. Itálie, Slovinsko (Krain), Polsko (bývalý Halič), ale u nich se jednálo hlavně o jedinou produktivní lokalitu: Vesuv, Idríja, Wieliczka. K dnešnímu Polsku snad patří i nerosty s lokalitou „Slezsko“. Dalších deset evropských zemí bylo ve sbírce zastoupeno 1–9 ukázkami nerostů a hornin. Přehledně je to zachyceno v tabulce, kde ovšem počet znamená, kolik je ve sbírce zastoupeno nerostů z dané země, nikoliv počet lokalit. Ve sbírce nacházíme také hojně doklady počínající „mineralogické globalizace“. Jsou zde nerosty a horniny z Afriky včetně Egypta a „Arábie“ (7), Střední (9) a Jižní (2) Ameriky a Kanady (1) a také Asie (Indie, Tibet, Cejlon po jedné ukázce). Několik lokalit ve sbírce se nepodařilo identifikovat a některé nerosty a horniny jsou vůbec bez lokalit.

Tabulka 1. Zastoupení nerostů a hornin ve sbírce podle země původu

Země	Počet položek
Rakousko	386
Německo	198
Rumunsko	194
Slovenská republika	168
Česká republika	151
Itálie	108
Polsko	52
Slovinsko	47
Francie	19
Maďarsko	15
Anglie	9

Země	Počet položek
Norsko	8
Island	7
Španělsko	6
Švýcarsko	6
Rusko (i asijské)	5
Švédsko	2
Chorvatsko	2
Faerské ostrovy	2
Kypr	1
Mimoevropské	8

Jiná byla situace v paleontologické části sbírky, která také obsahovala ukázky z různých zemí, ovšem zdaleka ne v té pestrosti jako nerosty a horniny. Nejvíce ukázek pocházelo z nynější České republiky (83), převažovala zde různá zkamenělá dřeva z Čech (57), z moravských pak fosilní mlži a plži z Mikulova (21). O něco méně bylo ukázek z území dnešního Rumunska (79), kde bylo opět velmi mnoho zkremenělých dřev z bývalého Sedmihradsko. Zařadil jsem sem i všechna dřeva z poněkud neurčité lokality „*Karbatischen Gebürg*“ (Karpatské pohoří). Těsně následovaly rakouské lokality (72), kde naopak silně převládaly živočišné fosilie. V podobném poměru byly i zkameněliny z Německa (51). Další je Slovensko (7) – převážně dřeva, Itálie (6), po čtyřech jsou ukázky z Francie a Ruska, po dvou ze Švýcarska a Slovinska a po jedné ukázce z Malty (žraločí zub), Maďarska (Šoproň/Oedenburg), Švédska (ostrov Gotland) a Polska (Halič). Některé lokality se mi nepodařilo rozšifrovat (např. „*Ungarn Neuspach*“), jindy byly vzorky ve sbírce zcela bez uvedených lokalit.

Tabulka 2. Zastoupení fosilií ve sbírce podle země původu

Země	Rostlinné fosilie	Živočišné fosilie	Celkem
Česká republika	58	25	83
Rumunsko	45	34	79
Rakousko	4	68	72
Německo	19	32	51
Belgie	3	15	18
Slovenská republika	7	0	7
Itálie	0	6	6
Francie	0	4	4
Rusko	0	4	4
Švýcarsko	1	1	2
Slovinsko	0	2	2

MINERALOGICKÁ ČÁST (VČETNĚ HORNIN)

I. třída – Kovy. Skupina **zlata** měla celkem 38 položek, z toho 26 vzorků ryzího zlata (dnes jen 4 bez makroskopického zlata). Jako „velmi nádherný“ byl označen vzorek z Vöröspataku v Sedmihradsku (Rosia Montana v Rumunsku), který byl asi nejlepším kusem celé sbírky: *„Ryzí zlato, zčásti v jemných zohýbaných vláscích, zčásti v dendritech, které sestávají ze zlatého drátu, na který vpravo a vlevo jako listí nasedají krystaly. Krystaly zlata se zdají být šestiboké. Vše leží na šedém křemenu.“* Kromě vzorků z mnoha nalezišť v Sedmihradsku bylo zde i ryzí zlato z Kremnice a z Jílového a byla zde i řada telluridů zlata (i když ne pod těmito názvy). Poslední dva kusy jsou připsány jinou rukou a jedná se o „*platinu z Ameriky*“ a „*ausgeglühtes Gold durch Kunst*“, tedy snad nějaké uměle roztavené zlato, možná dokonce alchymické. Nepřekvapuje, že dnes všechny tyto vzorky chybí.

Ještě bohatší byla skupina **stříbra**, kde bylo nápadně mnoho vzorků ryzího stříbra z Mexika (13) a z Kongsbergu v Norsku; některé byly označené jako „*nádherný*“ nebo „*krásný*“. Z 23 ryzích stříber zůstalo jedno – a zcela nenápadné. Ze stříbrných rud zde byly stefanity z Kremnice a Banské Štiavnice, argentity z Jáchymova. Ze Siglisbergu v Banské Štiavnici tu byl „*velmi vzácný*“ argentit/akantit „*v krystalech podobných kamenci v bílém křemenu*“. Jako zajímavost zde byl argentit z „*Triaschni in Mähren*“, tedy nejspíše z Třeště. Do skupiny stříbra byly zařazeny i různé tetraedrity/tennantity, z nichž se jeden krystalovaný, označený jako „*velmi krásný*“, z Cavnic v Rumunsku ve sbírce zachoval, arcit nahlodený zubem času.

Ve skupině **mědi** se nacházelo šest vzorků ryzí mědi, mezi nimi cementační měď (*Zimment Kupfer*) ze Španí Doliny u Banské Bystrice a jeden vzorek ze „*Stepanow in Böhmen*“, což je Borovec/Štěpánov na západní Moravě. Ze sulfidických minerálů to byly chalkosin a bornit, chalkopyrit a tetraedrit hlavně z dnešního Slovenska (Smolník, Gelnica), z Banátu nebo Schwazu v Tyrolsku. Dále kuprit krystalovaný, celistvý i jako „*cihlová ruda*“ opět z Banátu. Následovalo množství azuritů a malachitů, převážně z Oravice, Moldavy a Sasky v Banátu a tři výbrusy malachitu ze Sibíře. Celkem bylo malachitů a azuritů ve sbírce přes padesát a dost se jich, jakož i ostatních minerálů mědi, zachovalo.

Z množství minerálů **železa** ve sbírce se jich také hodně zachovalo, snad proto, že nepatří mezi ty nejatraktivnější a některé druhy byly zastoupeny v mnoha téměř stejných exemplářích. Ty nejvzácnější jsou ovšem pryč. Je to na prvním místě „*ryzí železo s nějakou žlutou, sklovině podobnou hmotou na železném kameni z hřbetů na 1600 stop vysokých, jak bylo nalezeno Pallasem. Ze Sibíře od toku Jeniseje*“. Byl to meteorit Krasnojarsk, patřící k vzácnému druhu železných meteoritů, později nazvaných

Aktinolit v masce z Greineru v Tyrolsku, 25 × 15 × 10 cm (foto Martin Bohatý)

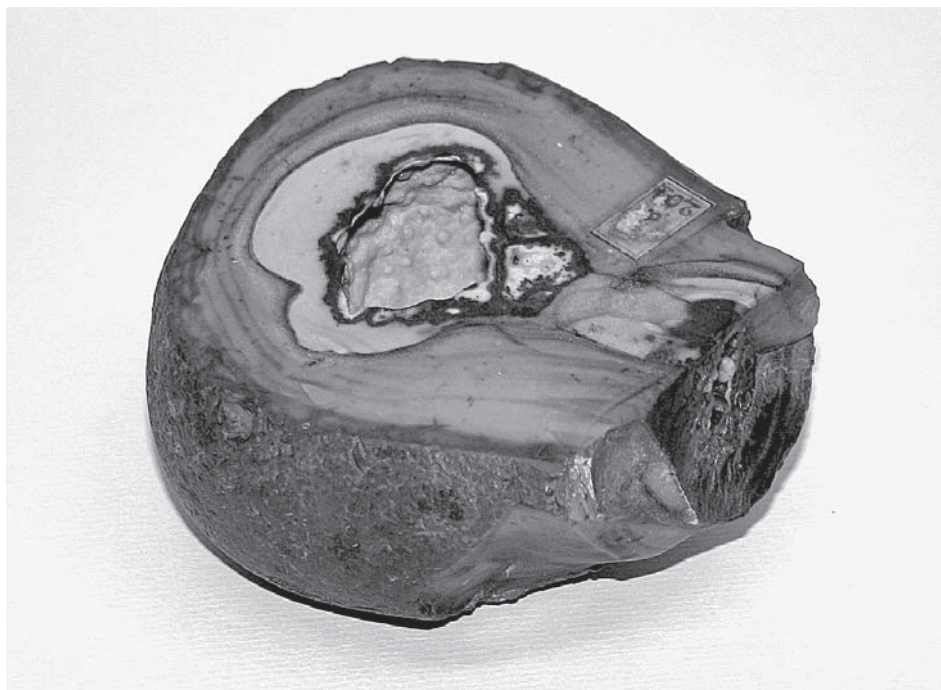
pallasity, se žlutými zrny olivínu („sklovina“) a na povrchu i uvnitř zoxidovaný, což je právě ten „železný kámen“. Cestovatel a přírodovědec Peter Pallas jej našel při sibiřské expedici v roce 1771 a až v roce 1794 bylo toto železo prohlášeno za meteorické – mimozemského původu. Poněkud obskurní bylo „ryzí zpola zvětralé železo, jež bylo asi v nějaké obruči“ (chybí). Dále ve sbírce dnes chybí krystalované hematity z ostrova Elby, zato zůstala většina limonitů/goethitů z různých lokalit, též ze Slovenska (Rožňava). Zajímavě vypadala (dnes chybějící) ukázka „poněkud magnetické, bazaltovitě krystalované bahenní železné rudy“ z okolí kláštera Oseku u Teplíc. „Bazaltovitě“ znamenalo nepochybně prizmaticky. Ve sbírce zůstalo i na padesát vzorků ze železných dolů v Hüttenbergu v Korutanech (lebníky, siderit tzv. flinc, chalcedon), protože jsou téměř bez výjimky špatné kvality a podle zvětrání pocházejí z dlouho opuštěných hald. Od jezera Balatonu v Maďarsku pocházel „magnetický černý písek“. Z minerálů **olova** se zachovalo mnoho kusových galenitů mj. z Příbrami a Ratibořic/Ratibořských Hor v jižních Čechách. Naopak krystalované vzorky chybí, např. z Banské Štiavnice nebo z Derbyshire v Anglii. Chybí i řada cerusitů, pyromorfitů a wulfenitů (nazývaných zde ovšem bílý, zelený a žlutý olověný špát) z různých lokalit, mimo jiné šedobílý cerusit z Příbrami; zachován je zelený pyromorfit ze „Zangenzug zu Nilek in Böhmen“, což bude asi Stříbro/Mies. Ve skupině **cínu** bylo 11 vzorků kasiteritu/cínovce, z Čech a Saska, také v krystalované podobě tzv. cínovcových „kруп“ (Krauppen), ale všechny vzorky až na jeden jsou pryč. Poměrně bohatá byla skupina **rtuti** s minerály vesměs z Idrije ve Slovinsku. Z šesti rtutí v ryzí podobě zbyly dva, na nichž není po kapičkách rtuti památky. Chybí také unikát: „Hornerz“ (rohová ruda = chlorargyrit) z Hořovic v Čechách, z větší části krystalovaný a doprovázený limonitovým okrem. Mezi krystalovanými ukázkami rumělky se nacházely také dvě ukázky z Krásnohorského Podhradí u Rožňavy. Zůstalo 12 vzorků v podobě náletů a impregnačních hornin z Idrije ve Slovinsku. Ve skupině **zinku** byla především bohatá skupina sfaleritu. Zajímavé byly vzorky z Ratibořských Hor, které ovšem všechny chybí. Vzorky hemimorfitu a smithsonitu z Bleibergu v Korutanech se zčásti zachovaly.

Jediný vzorek ryzího **vizmutu**, který ve sbírce byl, ale chybí, pocházel z Jáchymova. Ze tří vzorků ze skupiny **niklu** – nikelinu (Kupfer Nickel) a annabergitu (zelený niklový okr) ze Schladmingu ve Štýrsku a Andreasbergu na Harzu se všechny zachovaly, neboť jde o miniaturní a nevýrazné vzorky. Bohatší byla skupina **antimonu** – 18 vzorků, z nichž se jich dost zachovalo, většina krystalovaných však chybí, mezi nimi i krystaly antimonitu na chalcedonu z Kremnice. Šlo převážně o antimonit, ale částečně to byl nějaký plstnatý nerost, snad boulangerit, například z Baia Sprie v Rumunsku. Zachoval se i „*Antimon s arsenikálním jilem*“ z lokality „*Bernstein in Ungarn*“, dnes ležící v jižním Burgenlandu v Rakousku. Ve skupině **arzénu** chybí oba vzorky ryzího arzénu (jeden z Andreasbergu a druhý, doprovázený realgarem, z Nagyágu = Sacarimbu v Rumunsku), zachovaly se všechny arzenopyrity, ale chybí jediný auripigment („*operment*“) z Dognecey v Rumunsku. Skupina **kobaltu** má 21 čísel, z nichž se mnoho zachovalo, protože podobně jako u niklu šlo o nevýrazné miniaturní vzorečky. Ze sulfidů se jedná většinou o skutterudit (chybí vzorek z Jáchymova) a ze sekundárů o erythrin, kde opět ukázka z Jáchymova chybí. První třídu systému sbírky zakončuje skupina **manganu** (*Braunstein*), z které chybí zajímavější položky, například „*krystalovaný mangan*“ s barytem z Ilfeldu na Harzu, tedy snad krystalovaný manganit.

Následuje **II. třída – Hořlavé minerály**. Byly sem kromě fosilních pryskyřic (jantar), uhlí a síry řazeny i sulfidy, například dnešní pyrit či markazit (ale i realgar), protože byly považovány za síru, v níž bylo rozpuštěno železo. Mezi kuriozity patřil třeba „*Révoový úponek prosycený železným kyzem a zvětralý z Dunaje u Meidlingu*“. Dnes chybí všechny ukázky jantaru, včetně dvou ukázek označených „*Jsou víčko a spodní díly*“ – asi nějaké jantarové dózy. Kromě řady jantarů zde byl například i „*Gumi Kopal*“ s uzavřeným hmyzem z „*Preking Paie Guinea in Afrika*“, tedy kopálová pryskyřice používaná na laky, nebo zde byl smolně černý gagát, nazývaný někdy černý jantar z Anglie. Ze vzorků uhlí byl ve sbírce jeden z „*Nikolschitz in Böhmen*“ (z Čech neznáme, pokud Nikolčice u Hustopečí – odsud otisky rostlin v miocénních jílech a hojná rybí fauna v oligocénních menilitech, ale výskyt uhlí zde znám není) a dalších šest vzorků moravského uhlí bez bližší lokality. Řada z nich se zachovala dodnes. Z šesti vzorků ryzí síry (většinou ze Sicílie) a čtyř vzorků realgaru se zachovala jediná síra. Dlouhá byla ve sbírce řada pyritu, avšak pouze jediný s označením „*Čechy*“. Většina z nich chybí, zčásti asi i kvůli samovolnému zvětrání a rozpadu. Mezi hořlavé/spalitelné minerály bylo ve sbírce zařazeno i „*vodní olovo*“ (Wasser Bley), což byla většinou tuha/grafit (také jeden vzorek z Čech), ale byl sem řazen někdy i podobný molybdenit, jak je to u vzorku z Ehrenfriedersdorfu v Sasku dodatečně poznamenáno: „*je pouhá molybdaena*“ (chybí).

III. třída – Soli. Ve sbírce ji tvořilo 69 vzorků, z nichž se zachovala jen jediná kuchyňská sůl. Ve skupině síranů (skalice) upoutá zajisté pozornost „*růžový Zink-Vitriol*“ ze Španělska z Doliny u Banské Bystrice, tedy dlouho problematický tamní růžový epsomit. Právě pod jménem „*Vitriolum Zinci*“ uvedl do literatury tento minerál I. Born (1772). Další blíže neurčená skalice, nejspíš melanterit, byla ve sbírce „*z jednoho malého dolu na uhlí na Moravě*“ a „*Pálená červená kamencová ruda*“ pocházela z „*Pekonitz*“ na Moravě, lokality nám blíže neznámé. V řadě exemplářů byl zastoupen halit/sůl kamená z ložisek v Rakousku a z Wieliczky v Polsku. Jeden vzorek vláknité, žluté a červeně pruhované soli z Tyrolska byl označen jako „*krásný*“ a další z Wieliczky jako „*velmi nádherný a vzácný*“. Byl zde také krystalovaný borax z Tibetu. Řada vzorků z této skupiny díky své hygroskopičnosti neodolala zubu času a rozpadla se, takže o ně sbírka přišla zřejmě také přirozenou cestou.

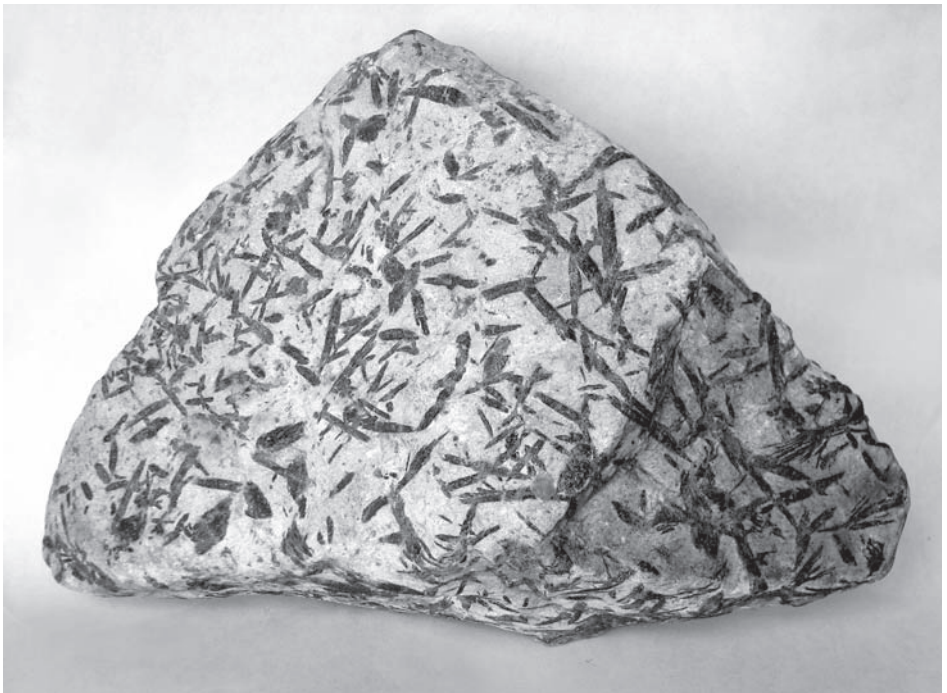
Za solemi následoval poněkud neorganicky „*Hrnčírský proces od Hafnerzell u Paso-va*“ o 16 číslech, kde se jednalo o výrobu známých ohnivzdorných „*pasovských tyglíků*“ z tuhy. Tuha se ovšem tehdy nazývala „*Eisentachen*“ (myslelo se, že má něco společného se železem); lepší sorta se používala na tavicí kelímky (dva ve sbírce byly), horší se vozila do Regensburgu, kde z ní vyráběli psací „*olůvka – plavajzy*“ (Bleyweis). Z celé řady se zachovaly dva kusy.

Rozříznutá křemenná geoda – kámen mokka z Egypta, 9 × 9 × 5 cm (foto Milan Karásek)

Následuje **IV. třída – Zeminy a kameny**, a sice jejich **první řád – Sklovité kameny**, tedy hlavně křemen a některé silikáty. Je to velmi rozsáhlá část sbírky o 237 číslech. Začneme křemeny a všimněme si českých lokalit, pokud byly blíže označeny. Mnoho zde bylo (a zčásti je) pouze s lokalitou „*Čechy*“. Z lokality „*Jenikau in Böhmen*“ (Jeníkov u Teplic?) zde byl kusový mléčný a kouřový křemen (Rauchtupas) a podobné „*rauchtopasy*“ (záhnědy) zde byly i z Cínovce. Černý jemnozrný křemen pocházel z „*Klösterle*“ v Čechách, tedy z Klášterce nad Ohří. Krystalované křišťály a ametysty, poněkud z Banské Štiavnice a Kremnice, ale i ze Sedmíhradska, Alp či oblasti dnešního Idar-Obersteinu v Německu, povětšinou zmizely. Není zde ani vzorek z Banské Štiavnice: „*Krystaly křemene, které stojí proti sobě jako španělská jezdcí*“, tedy asi zkřížené krystaly v podobě tak nazývané překážky, která se používala k zatarašení komunikací. Chybí i jiný křemen – s uzavřenou vodou (libelou) ze šachty Christina v Banské Štiavnici. Na konec zde byly série jednotlivých menších krystalů, například křišťálů, tzv. marmarošských diamantů, a celkem 78 podobných drobnějších vzorků: 12 krystalů záhnědy z „*Plötzstein*“ v Čechách (hora Plechý/Plöckenstein? – nejvyšší vrchol Šumavy), 12 úlomků růženínu, krystalů záhnědy a ametystu z Bavorska a další. Již při revizi v roce 1816 z nich několik chybělo. Druhou podskupinou byly drahokamy rozdělené podle barev. Najdeme zde opět křemeny jako ametyst z Banské Štiavnice, „*žlutý slezský topas*“ (křemen – citrín) s lokalitou „*Čechy*“ nebo „*světlý, sloupcovitý, na špičce facetovaný topas*“ ze Sasky, typický krystal skutečného topasu s terminálními plochami ze Schneckensteinu v Sasku. Dále zde byly dva smaragdy z Peru (správněji z dnešní Kolumbie), akvamarín z Ruska („*krásný sloupec berylu*“) a „*topazová kompozice* (tedy sklo) *ze Sofřina chrámu (Sophie-Kirchen) v Konstantinopoli*“. Následovaly další podskupiny, z nichž ale téměř bez výjimky, stejně jako u „*drahokamů*“, vše chybí. Drahý opál v podobě samostatných či v hornině zarostlých kousků nebo v podobě hydrofánu (*Weltauge*) s lokalitou „*Peklin in Ungarn*“, pocházel z Červenice/Dubníku u Košic. S lokalitou Kaschau (Košice), Tokay (Tokajské pohoří, dnes na Slovensku i v Maďarsku)

nebo Toltscha či Toltschwa (Tolcsva v Maďarsku) zde byly různé opály a obsidiány, nazývané ovšem tehdy „Pechstein“ (smolný kámen, smolek). Dále zde byly různé chalcedony, mimo jiné z Čech, kusy z Kremnice a Islandu byly označené jako „vzácné“. Byly zde i dva kusy „onyxovitého chalcedonu“ s lokalitou „Schazlar in Böhmen“ (Žacléř), tedy dozajista nějaké acháty. Jako „vzácný a velmi krásný“ byl označen „kámen sv. Štěpána“, červeně tečkovaný chalcedon nebo jaspis z Obersteinu. A dokonce jako „nádherný“ byl označen tzv. „Mocka-Stein“, kámen mokka, hnědý chalcedon, také z oblasti Idar-Obersteinu. Od sud byl i „velmi krásný“ sardonix. Chybí „chalcedon obsahující uzavřené kapky vody v lávě od Vicenzy v Itálii“. Různé acháty pocházely mimo jiné z Jičína v Čechách, jindy „z královéhradeckého kraje“ nebo jen „z Čech“, dozajista z Podkrkonoší. Poněkud záhadný byl kámen z Indie „Grün und fett angeflogen Nierenstein einer Kenselart“. Pokud by „Kenselart“ bylo zkomolené „Gänselart“, znamenalo by to „zelený a na povrchu mastný pravý ledvinový kámen nějakého druhu housete“, což si umíme těžko představit. Jako „Nierenstein“ se navíc v minulosti označoval „lapis nephriticus“ – dnešní nefrit. Je zařazen mezi acháty a dnes chybí. Ze skupiny jaspisu a rohovec, ze které se ve sbírce zachovalo poměrně mnoho, pocházela též řada z Čech. Některé vzorky byly i rozříznuté a vyleštěné. Tak kupříkladu „modrošedý jílový jaspis“ z Duchcova bude asi tzv. porcelanit, jaspis zelený, červeně, šedě a bíle mramorovaný má lokalitu Žacléř v Čechách a další jsou označeny pouze „Čechy“ (opět Podkrkonoší). Další podskupinou byly živce, všechny z ciziny. Zajímavý byl „bílý a lupenitý, který když má perleťovou barvoměnu, nazývá se adictaria (má být „adularia“) ze Svatého Gottharda ve Švýcarsku“. Jiný byl „vzácný krystalovaný živec s uzavřenou slídou a červeným skorylem“, což byl nepochybně rutil z téže lokality. Řadila se sem i dvě „kočičí oka“ z Cejlonu, jedno hrající do červena, druhé do běla, tedy skutečně živec v odrůdě „sluneční kámen a měsíček“ (vše chybí). Byla (a je) zde také destička „labradorského kamene“, živec labradoritu „aus dem Lande des Esquimeaus“, tedy ze země Eskymáků. Další podskupinou byly granáty. Pocházely z Tyrol a Dognecey v Rumunsku

Jehlicovité krystaly amfibolu z Greineru v Tyrolsku, 23 × 14 × 7 cm (foto Martin Bohaty)

a z deseti položek chybí čtyři. Poslední podskupinou jsou „*druhy zeolitů*“, kam byla zařazena směs různých druhů nerostů. Byly to amfiboly a černé turmalíny – skoryly, většinou z Zillertalu (Greiner). Jeden kus – „*Skoryl v malých dlouhých načervenalých jehlicích v kalamínu*“ z Platten v Čechách (Horní Blatné) – se zachoval a stálo by za určení, o co vlastně jde. Jediné tři vzorky skutečných zeolitů pocházely z Islandu a z „*Ferron*“, tedy dozajista z Faerských ostrovů. Většina kusů se zachovala ve sbírce. Celou tuto IV. třídu uzavírají položky 256 a 257, zapsané jinou rukou. První je „*jaspachát červený s bílými žilami ze Sbiroff in Böhmen*“ (železitý křemen od Zbiroha) a druhá je „*nádoba z křišťálu*“ z Islandu (jistě chybná lokalita). Obojí chybí.

Druhý řád – Jílové zeminy a kameny, dnes bychom řekli nerosty, hlavně silikáty, obsahující hliník. Ač se nejedná o příliš atraktivní skupinu, chybí dnes ve sbírce kupodivu téměř všechny jíly a hlínky (včetně fylitů a břidlic), zůstaly některé vzorky serpentinu, masktu, asbestu a slídy. Tak je zde bílý asbest s těsně nahloučenými vlákny s lokalitou „*Leütscha Ungarn*“. Pokud by se mělo jednat o Levočo (Leutschau), jde spíše o záměnu s 50 km vzdálenou Dobšinou. Také další (dnes chybějící) nerost, tzv. „*horské maso*“ (*Berg Fleisch*), v podobě bílo-zeleného asbestu v serpentinitu s lokalitou „*Lipton in Ungarn*“ byl asi chrysotilový asbest z Dobšíně na Slovensku. Z Kypru měl pocházet dnes chybějící „*kamenný len/koudeľ a z něj vyrobený papír*“, tedy vlákna asbestu a asbestový papír, na kterém se demonstrovala jeho nehořlavost; vyráběly se z něj také různé tkaniny a knoty do „*věčného světla*“ v kostelích. Zachovala se „*klasovitě uspořádaná lupenitá slída z Platten v Čechách*“, tedy od Horní Blatné v Krušnohoří.

Třetí řád – Druhy vápence – byl, podobně jako v přírodě, zastoupen ve sbírce ještě hojněji. Byly to horniny a nerosty obsahující vápník, tedy hlavně karbonáty – vápenc a kalcit, ale zařazeny sem byly i nerosty jako sádrovec, fluorit a baryt. Celistvých a krystalických vápenců bylo ve sbírce velmi mnoho, mezi nimi i jeden bílý z Moravy (chybí). Zachovaly se naopak téměř všechny vzorky mramorů v podobě oválných nebo obdélníkových leštěných destiček, kdysi tak oblíbených u sběratelů, dodnes historicky i esteticky atraktivních. Nápadná je skupina mramorů – hlavně z Itálie, Rakouska a Německa – zpracovaná do podoby oválných desek 10 × 8 × 2 cm, z jedné strany vyleštěných. Mnoho leštěných destiček je obdélníkového tvaru a velikosti kolem 6 × 4 × 0,5 cm, opět hlavně z Itálie, Německa, Rakouska. Těchto destiček bylo opravdu mnoho, tak třeba pod jednou položkou žlutého dendritického mramoru z „*Monte pulcino*“ v Itálii (Montepulciano v Toskánsku) bylo 41 destiček (dnes 35). Z jednoho zdroje pochází 12 destiček výhradně francouzských mramorů, které mají na rubové straně přilepenou podrobnější popisku. Zvláštní jsou párové, 21 × 10 a 15 × 16 cm velké a velmi tenké desky (2 až 3 mm) běložlutého dendritického mramoru/vápence s lokalitou Baaden Durlach s tenkými rámečky z černé břidlice, které snad byly určeny na výrobu nějaké kazety nebo k vložení do dřeva. Ty čtvercové byly ve sbírce nalezeny roztráštěné a bylo třeba je nalepit na skleněné destičky. „*Baaden-Durlach*“ nám připomíná markraběnku Karolinu Luisu von Baden-Durlach, výše uvedenou. Celou skupinu uzavíralo 26 leštěných ukázek „*mramoru, jak se v podobě valounů nacházejí v Dunaji u Vídně*“. Zachovaly se čtyři.

Dále do této skupiny patřily různé „*tufové kameny a krápníky*“, ponejvíce vřídlovce a hrachovce z Karlových Varů. Řada vřídlovců zůstala, zatímco hrachovce většinou chybí. Chybí také tabatěrka z vřídlovce, v katalogu nazývaného „*Bandsalz*“ (páskovaná sůl). Až na jeden defektní kus chybí také známé karlovarské suvenýry v podobě posintrovaného vejce, plodu a listů, kvěťáku, artyčoků, raka a lopuchu. Zachoval se kupodivu, v katalogu označený jako „*velmi krásný*“, kus hnědého sintru s nápadnou kresbou, vybroušený do velkého konvexního oválu o rozměrech 25 × 18 × 3 cm. Podle katalogu pochází z Radicofani v Toskánsku a bude asi z nedalekých Bagni San Filippo, kde se v termálních pramenech hromadí dodnes nejrozmanitější útvary vápencového sintru/travertinu. Ze stejné lokality zde byl i suvenýr odkazující na oblíbené lázně – otisk medaile v sintru (chybí). Ze zajímavějších vzorků dnes již ve sbírce nenacházíme ani aragonit „*železný květ*“ z Banské Štiavnice nebo krápník z jeskyně od „*Kommorn*“, tedy snad Komárna, možná z dnešních

Piešťan. Z krystalovaného vápence – kalcitu se zachovala řada vzorků, chybí však vzorky z Derbyshire v Anglii, Andrasbergu na Harzu a podobně i z Banské Štiavnice. Ze sedmi vzorků fluoritu chybí tři, žluté a zelené z Freibergu a Gersdorfu v Sasku, zachovaly se vzorky z Derbyshire v Anglii. Vedle mnoha zachovaných vzorků sádrovce chybějí ty krystalované, zejména z lokalit Banská Štiavnica, Kremnica a od Banské Bystrice. Chybí také „Gipsspath“, tedy štěpný kus nebo krystal sádrovce v hrnčířském jílu z „Oblatt“ v Čechách (Oploty u Podbořan u Žatce). Řád vápenců uzavírá skupina „těžkého špátu“ (Schwerspath – hlavně baryt, ale například i tehdy neznámý dolomit nebo anhydrit). Chybí téměř všechny krystalované baryty, včetně slovenských, chybí také „boloňský čili fosforeskující Schwerspath“, tedy klasické, radiálně paprscité konkrce barytu z Monte Paderno u Bologně, na němž byl už v 17. století alchymisty pozorován jev termoluminiscence. Chybí také všechny vzorky „střívkového kamene“ (Gekröbstein) z Wieliczky v Polsku, což byly zvlněné vrstvičky anhydritu v sádrovci. V katalogu je u tohoto druhu poznamenáno jinou rukou (mylně): „Jest pouhý kalcit.“

Část kolekce oválných výbrusů různých druhů mramorů (foto Martin Bohatý)

Zde skončila vlastní „mineralogická“ sbírka, za níž následuje **I. oddělení – Skaliny (Felssteine)**. Měla celkem 73 položek a zahrnovala různé druhy hornin, méně i nerostů, z nichž se dodnes zachovalo velmi málo. Zastavme se u zajímavějších. Jejich názvy a rozdělení vyjadřuje tehdejší rozpaky v klasifikaci hornin, obecně se dá říci, že sem byly zahrnovány přírodní anorganické hmoty, ve kterých se dalo rozlišit několik složek. Nejvíce byl zastoupen granit (žula) a „granitello“, tedy něco ve smyslu dnešního pegmatitu. Takové „granitello“ zde bylo z Čech, složené z kalcitu (živce?), slídy a granátů; dále z „Wolfsthal“ (Vlčího údolí?) u Bratislavy zde bylo granitello z „kočičího stříbra“ (slídy), černošedého živce a bílého křemene (oba vzorky chybí). Další granitello pocházelo „z podstavce sochy Petra Velikého v St. Petersburgu“, s dodatkem „na Ukrajině“, s čímž zeměpisec

Fluorit z Derbyshire, Anglie, 25 × 13 × 8 cm (foto Martin Bohatý)

dozajista nebude souhlasit. Granitello neboli „*rapakivi*“ z bílého živce a černé slídy bylo „*aus dem Strudel*“, což snad znamená vřídlo (Sprudel) v Karlových Varech. Další horniny, granátické svory (Murkstein), mezi nimi i jeden od Granady ve Španělsku, většinou chybí. To platí i pro tehdejší „*zelenokamy*“, ve skutečnosti fylity a svory, a též pro mandlovce (Mandelstein). Ze čtyř vzorků porfyrů se zachoval jeden tmavočervený z Orientu, fialový s bílými skvrnami a šedý s bělavými skvrnami z Čech, zatímco černošedý bíle skvrnitý z Čech chybí. Větší byla i skupina „*křemenné brekcie*“, což byly ale většinou slepence, zde nazývané „*Kiesel-breccia*“ (Kiesel – křemínek, valounek). Zaujme nás, že se ve sbírce nacházely dva vzorky „*křemínkové brekcie*“ z Červeného kopce v Brně. Ve sbírce byl také „*pudínkový kámen*“ (Bodingstein) z Anglie, na řezu podobný anglickému pudínku, my bychom řekli spíš tlačence. V katalogu byl označen jako „*krásný*“. Byl zde také „*korálový achát*“, to podle převládající červené barvy, z Rochlitz v Sasku, který byl pro svoji texturu také zařazen mezi brekcie. Ačkoliv jsou acháty od Rochlitz známé, skutečný klasický „*korálový achát*“ pocházel z Halsbachu u Freibergu v Sasku. Protože však kus ve sbírce chybí, nedokážeme otázku posoudit. Ve sbírce bylo též mnoho hornin v podobě valounů z Dunaje u Vídně. K horninám byl mylně také zařazen „*z křemene, kalcitu a braunsteinu sestávající, červeně zbarvený Felsstein s vtroušeným tetraedritem*“ z Cavnice v Rumunsku, což byl nepochybně tehdy ještě neznámý karbonát manganu rodochrozit (chybí). Jako Braunstein (hnědý kámen) byly nazývány černohnědé oxidy manganu.

Druhé oddělení se nazývá **Vulkanické strusky**, je poměrně obsáhlé, ale velká část ukázek dnes chybí. Toto oddělení má podle Born-Haidingerova systému čtyři podskupiny, a sice: vulkanický popel, pemza (Bimsstein), láva a lávové sklo (obsidián). Mikulovský katalog má vyznačenu pouze první podskupinu a pak nesystematicky pokračuje materiál skutečně nebo domněle vulkanického původu. Velkou část tvoří ukázky z Vesuvu a okolí, často v podobě vzorků s jednou uříznutou a vyleštěnou plochou, ojediněle z Islandu a asi tří dalších lokalit ve střední Evropě. Z nerostů jsou to především různé krystalované „*skoryly*“ (Schörl), černé a sloupcovitého habitu, bílé a formy granátu, bílé a prizmatické, formované jako hyacint (zirkon), a dále „*granáty*“ červené a hnědé i žluté, zčásti v krystalech. Přesto, že vzorky dnes chybí, můžeme říci, že „*bílý skoryl*“ byl nepochybně dnešní leucit, žlutý a zelený snad olivín a některý z tmavých krystalů pak vesuvian.

Několik ukázek „skorylů“ bylo ve sbírce i vybroušeno. Byl to bílý „*Cristallo di Rocco*“ (2 ks – asi leucit), žlutý „*granato Hyacinto et Topaso*“ (5 ks – asi olivín) a zelený „*Smaragd*“ (4 ks – asi olivín). Všechny dnes chybí. Byl zde také salmiak z Vesuvu a řada vzorků sopečného skla – obsidiánu, také většinou z Vesuvu. Byl nazýván lávové sklo, průsvitná láva, „*islandský achát*“ nebo celistvá láva na lomu lesklá. Posledně jmenovaný vzorek pocházel z Tokajského pohoří. „*Bílé lávové sklo na ztvrdlém jílu*“ z okolí Frankfurtu nad Mohánem byl skelný opál – hyalit, který býval podle nálezce nazýván „*Müllerovo sklo*“. Z Čech zde byl jediný vzorek, a sice „*hnědá, kamenec obsahující láva z Postelbergu*“, což jsou Postoloprty u Loun. Ze zajímavých „vulkanických produktů“ zde byly tři „*lapilli von Vesuvio, neboli malé úlomky černé strusce podobné, železo obsahující lávy, které jsou vyvrhovány během výbuchů a leží v hromadách na Vesuvu*“, dále šedá hlinka z Pozzuoli/Neapole („*Pozzolan Erde*“), která s vodou tvrdne podobně jako cement, bylo zde i několik vzorků „*basaldu*“ z Vesuvu v podobě „*černé celistvé lávy*“, tedy něco vzhledem podobného dnešnímu bazaltu – čediči. „*Marmor bardiglio*“ byl celistvý vzrošedý vápenec z Vesuvu (skutečný mramor „*bardiglio*“ ale pocházel z Alpe Apuane nebo Carrary v Toskánsku). „*Riperius neboli bazaltovitá láva se skvrnami jílu*“ z Vesuvu je tzv. „*piperino* či „*peperino*“ (pepřový kámen), dobře leštitelná tmavá hornina na řezu skvrnitá díky světlým uzavřeninám, která byla považována za ztvrdlé vulkanické bahno. Celé toto „vulkanické oddělení“ uzavírají čtyři položky psané jinou rukou a u všech se jedná o „*piperino*“ z Vesuvu, obsahující buď „*zelenou slídu*“, nebo nažloutlý „*Leuzith*“. Poslední tři chybí. Přípisky do katalogu jsou pozdější, neboť název „*Leuzith*“ (podle bílé barvy) publikoval A. G. Werner až v roce 1791.

Prostudování katalogu mineralogické části mikulovské sbírky nám poskytuje některé poznatky k datování jejího vzniku, případně k účasti Ignáce Borna na jejím vybudování. Především je to úvaha, že by pomohlo srovnání nalezišť nerostů v Bornově a v mikulovské sbírce. V obou sbírkách se nacházelo velké množství nerostů z Banské Štiavnice a Kremnice, což by ukazovalo na Borna, který v této oblasti působil, na druhé straně však ukázky z těchto velmi bohatých nalezišť byly ve všech sbírkách. Jinak se to má s nerosty a horninami z Jáchymova, který měl Born v úřední působnosti. Ukázek měl odsud Born ve vlastní sbírce velmi mnoho, v mikulovské sbírce jich však je minimum. Nadějněji se jevila velká partie minerálů mědi v mikulovské sbírce, která pocházela z tehdy činných a mineralogicky bohatých dolů v Banátu. Jak je známo, Born tuto oblast v roce 1770 procestoval a ze všech tehdy činných dolů, jak sám píše, si přivezl ohromné množství materiálu (BORN 1774). Ve své vlastní sbírce pak u všech lokalit jmenuje i jména dolů, z nichž ukázky pocházejí. Má jich celkem jedenáct. V mikulovské sbírce se u podobných ukázek jména dolů vyskytují méně, a pokud zde jsou, shodují se pouze ve čtyřech případech s Bornem, navíc jsou zde jména tří dolů, které Born nemá. Takže ani v tomto případě přílišnou shodu s Bornovou sbírkou nenacházíme. Velkou sérii zdejších nerostů tu však mohl získat i přímo kníže Dietrichstein, který po Banátu cestoval v roce 1768. Na Borna by však ukazoval výše uvedený „*Zink-Vitriol*“ ze Španí Doliny u Banské Bystrice, který Born uvádí jako nový druh ve své sbírce již roku 1772. Také záhadný asbest z „*Leutsch*“ (Levoča?) měl Born ve své sbírce a je i v mikulovské sbírce.

V mineralogické části mikulovské sbírky se vyskytují také některé zvláštní a jednoznačné nerostné druhy, které by mohly posloužit k datování mikulovské sbírky. Kromě výše uvedeného „*Zink-Vitriolu*“ z roku 1772 to bylo především „*Pallasovo meteorické železo*“ ze Sibíře. V literatuře bylo známé od roku 1774 a sám Born je ve své sbírce neměl, bylo až ve sbírce E. Raabové (BORN 1790). Born byl s Pallasem v písemném styku, takže mohl mít exempláře železa přímo od něj (PALLAS 1777). Dnešní „*wulfenit*“ z Annabergu v Dolním Rakousku poprvé popsal jako „*plumbum spatosum flavo-rubrum*“ Ignác Born v prvním dílu katalogu své sbírky, vytištěném roku 1772, a jako „*korutanský olovený špát*“ z Bleibergu v Korutanech pak abbé Wulfen v roce 1785 (A. G. Werner ho v roce 1789 pojmenoval Gelbbleierz, W. Haidinger 1845 wulfenit). V mikulovské sbírce je tento nerost pojmenován „*roth gelber Bley Spath*“ (červenozlutý olovený špát), což je doslovný

překlad Bornova latinského názvu. Ve sbírce se několik vzorků a ulámaných jednotlivých krystalů z Annabergu zachovalo, byly zde ale i vzorky z Bleibergu. To by ovšem ukazovalo na známost posledního naleziště dříve, než je publikoval Wulfen (1785).

Dalším ojedinělým nerostem, který se ve sbírce nacházel, byl dnešní *labradorit*, živec ze skupiny plagioklasů, typický svou barvoměnou, známý až někdy těsně po roce 1770, a to prostřednictvím misionářů usídlených na Paul's Island na pobřeží poloostrova Labradoru v Kanadě. Born ho ve své vlastní sbírce neměl. Až v roce 1780 tento nerost A. G. Werner pojmenoval „*Labradorstein*“ (labradorský kámen), jménem, které je použito i v mikulovské sbírce, což ukazuje na dataci po roce 1780. Jiný živec, „*adularia*“ (adulár), v mikulovské sbírce „*adictaria*“, je bílá průsvitná odrůda ortoklasu, kterou ze St. Gotthardu ve Švýcarsku popsál v roce 1783 páter Pini z Milána.

„*Červený skoryl*“ ze St. Gotthardu (oxid titanu – rutil), který byl též zastoupen ve sbírce Marie Kristýny, vstoupil do mineralogické literatury v roce 1782.

Dnešní nerost leucit nám mnoho nepomůže. Jako „*bílý granát*“ nebo „*bílý skoryl*“ je známý nejméně od roku 1773 a v mikulovské sbírce se vyskytuje právě pod tímto názvem. Až v roce 1791 ho pojmenoval A. G. Werner „*Leuzith*“.

Posledním takovým výjimečným nerostem byl dnešní lazulit. V katalogu mikulovské sbírky jsou mezi horninami dva vzorky (jeden dnes chybí) „*granitello z nebesky modrého živce, stříbrného masku a bílého křemene*“ z Krieglachy ve Štýrsku. Born ho ve vlastní sbírce neměl, teprve ve sbírce E. Raabové je „*nebesky modrý živec*“ (*Feldspath bleu céleste*) (BORN 1790). Jak se zdá, byl znám už dříve, než se dostal do literatury, rozhodně před rokem 1787. Až v roce 1795, když zjistil, že nejde o živec, nýbrž fosfát, ho M. H. Klaproth pojmenoval lazulit.

Do sbírky byly tedy zařazeny kameny, které byly známé až v roce 1772 (wulfenit a *Zink-Vitriol*), 1774 (*Pallasovo železo*). Byl zde ale „*Labradorstein*“ (labradorit), jak byl „kámen ze země Eskymáků“ mikulovské sbírky pojmenován až v roce 1780, „*červený skoryl*“ z roku 1782 nebo „*adularia*“, popsána až v roce 1783.

Vidíme tedy podle jmen nerostů, že sbírka musela vznikat na počátku vědecké mineralogie v sedmdesátých letech 18. století, kdy do názvosloví ještě příliš nezasáhl A. G. Werner, až po adulár, což naznačuje postupný vznik sbírky, nejméně do doby kolem roku 1783.

PALEONTOLOGICKÁ ČÁST

Třetí oddělení – Zkameněliny je poslední částí sbírky. Oddělení je opět poměrně rozsáhlé a dělí se, jak bylo už tehdy zvykem, na skupinu zkamenělých rostlin a skupinu zkamenělých živočichů. Rozlišovaly se dále „otisky“, které logicky nebyly považovány za zkamenělý organismus. V době, kdy vznikla mikulovská sbírka, byla vědecká paleontologie v úplných plenkách a daleko zaostávala za mineralogií. Bylo jen několik málo autorů, kteří se podle svých více či méně rozsáhlých sbírek zkamenělin pokusili vnést do paleontologie nějaký systém. Činili tak na základě srovnávání s recentními živočichy, kde ovšem u těch vymřelých naráželi na velké problémy a z toho pramenil zmatek v nomenklatuře i systematice.

Podívejme se nejprve na některé zajímavější **rostlinné zkameněliny**. Přímo z Vídně zde byl „*Otisk dubových listů v šedém tufu z výkopů pro budovu hlavního mýta*“. „*Otisk listu v červenošedé slídnaté kamencové břidlici*“ pocházel z Chomutova, ze Starého Sedla u Lokte pocházel „*otisk listů a vodních vláken v šedém tufu*“. „*Vodní vlákna*“ snad měly být řasy – žabinec? Z Čech bez uvedení bližší lokality pocházela také různá „*palmová dřeva*“, hvězdicovitá na průřezu, a jedno se nazývalo „*Memphit*“, tedy mělo podobu černobílého achátu – onyxu. Nepochybně se jednalo o psaronie. S lokalitou pouze Čechy, ale také Jenikau (Jeníkov u Teplic?) nebo Plzeň či Plzeňský kraj byla ve sbírce zastoupena další dřeva, hnědá a bílá, často „achátovitá“ a někdy zvaná „*Holzstein*“ (dřevěný kámen). Celkem ve sbírce ze 133 čísel fosilních dřev pocházelo 53 z Čech. Velké množství těchto fosilizovaných dřev bylo ze Sedmihradska, dnešního Rumunska, a sice z lokality Klein

Halmak (Hamasul Mic?) a Ribitza (dnes Ribíța), které musely být opravdu bohaté, a některé dodnes dochované exempláře jsou vsuktu impozantní velikosti. Další dřeva byla též ze Saska, hlavně z okolí Chemnitz, a něco i z Uher nebo „Karpatského pohoří“. Přesnější lokalitu mělo pouze „světlé dubové a jehličnaté dřevo z Ronitz [jinde Rochnitz] in Ungarn“, což by mohla být Revúca. S lokalitou Morava je zde jediné „šedé, kamenným uhlím potažené dřevo z jednoho dolu na kamenné uhlí“. Mnoho exemplářů ve sbírce je rozříznuo a vyleštěno, takže je patrná vnitřní struktura dřeva, a více jak polovina exemplářů se dochovala do dnešního dne. Na konci této skupiny jsou opět jinou rukou tři přípisky – dvě dřeva z Boldocke (Boldogkőváralja, sv. Maďarsko) a jedno z Plzně.

Mlž (Bivalva) s lokalitou Mikulov, 6 × 5 × 3 cm a mlž s lokalitou Hrušovany (Gruspach), Morava, 9 × 7 × 3 cm (foto Milan Karásek)

Druhá skupina, **zkamenělí živočichové**, byla ještě mnohem rozsáhlejší než předchozí, ale dnes je oproti ní podstatně chudší. Vybereme z katalogu ukázky, které nás zaujmou proveniencí nebo jako kuriozita. Především zde byl „*kel elefanta*“ z Lugos v Banátu (dnes Lugoj v Rumunsku), což byla asi část mamutího klu. Dále to byla „*kost elefanta nebo spíše mořské nestvůry, vykopaná v Holandsku*“ (snad se jednalo o kost křídového ještětéra z okolí Maastrichtu, kde byl v roce 1770 učiněn legendární nález lebky obrovského ichtyosaura *Mosasaurus hoffmanni*). „*Kus vykopané, bílé, jílovité slonové kosti s uzavřeným chalcedonem z Ruska*“ se dochoval ve sbírce. Z Ruska zde byla také „*Mamoloten Kost*“, tedy nám srozumitelný ruský název pro mamutí kost. Nedochoval se „*kámen ze žaludku koně nebo vola*“ z Ruska a také „*bezoard čili kámen nalezený v žaludku nebo měchýři*“. Autentický dietrichsteinského původu byl „*kámen, který jsem našel (našla?) roku 1776 v měchýři ode mne u Vídni zastřelené divoké svyně*“. Byl rozříznutý na dvě půlky; dnes chybí. Ve sbírce bylo i několik zkamenělých ryb z nejrůznějších lokalit, které ale také dnes chybí. Hojně byli ve sbírce zastoupeni měkkýši, většinou mořští. Ponechme stranou nejrůznější evropské lokality a zastavme se jen u moravských exemplářů různých druhů mlžů a plžů. Převládaly zde sbírkové kusy z Mikulova, kterých bylo 23 položek (šest dochováno). Podle tehdejší rozpačité terminologie, vycházející ze schránek recentních měkkýšů, nacházíme ve sbírce různé „*ústřice*“ (Austern), „*mušle*“ nebo „*šneky*“ bez bližšího určení. I u bližší pojmenovaných je mnohdy pojem velmi široký, označující jen rod, ale zahrnující dnes desítky druhů. Tak zde nacházíme z Mikulova fosilní mlže z rodu „*Pholus*“ (Pholas – skulař), několikrát „*Venus-Muschel*“ (z řádu *Veneridae* – zaděnký), „*Messerscheich-Muschel*“ (z rodu *Solen* – střenka), „*Arche*“ (návka), „*Lazarus Klappe*“ (je buď *Chama Lazarus* Linné 1758/chama Lazarova z rodu *Chamidae*, nebo ostnovka z rodu *Spondylidae*, obě vypadají jako trnité ústřice), „*Kamauster*“ (*Pectinidae* – hřebenatky), z plžů „*Kegel Schnecke*“ (Conus – homolice), „*Stachel Schnecke*“ (Murex – ostranka), „*Volute*“ (voluty), „*Buccinite*“ (*Buccinidae* – surmovkovití), „*See Rose Haliotis*“ (*Halio-tidae* – ušňovití). Z Hrušovany (Gruspach) byla ve sbírce „*Kam Auster v podobě otisku*“

spodní misky v šedé vápencové brekci“ (hřebenatka). S lokalitou „Morava“ se ve sbírce nacházely „malé mušle z rodu anomii ve slínu“, což bude mlž Anomia – sedlovka. Další moravský vzorek bez bližší lokality byla podivuhodná kombinace „různých Mond- und Gartenschnecken v šedém vápenci“. Jako „Mondschnellen“ (měsíční šneci) se označovali plži z rodu *Turbinidae*, česky donky, kteří jsou výlučně mořští, zatímco „Gartenschnecke“ (zahradní šnek) je suchozemský plž páskovka keřová. Oba vzorky dnes chybí. Z Čech je ve sbírce jediný exemplář, a sice „otisk srdcové mušle [Herz-Muschel] v černém mramoru“ z Kosoře (Kosers) u Prahy, což by podle názvu měl být mlž srdcovka (*Cerastoderma*), fyzicky je to ale něco zcela odlišného, a sice otisk krunýře trilobita (snad *Odontochile Hausmanni* z devonských branických vápenců?). Možná zde máme nejstarší exemplář českého trilobita v našich sbírkách, zkameněliny, která z okolí Prahy vešla jako úplná novinka do literatury teprve v roce 1770. Jinou rukou je na konci skupiny živočišných zkamenělin opět připisáno pět položek měkkýšů, všech cizích, ale přesněji určených i druhovým jménem, takže novějších a psaných znalcem, nejspíše Wenzelidese. Dochované zkameněliny z Mikulova budou ještě vyžadovat revizi odborníkem.

Při úvahách, jaký podíl měl na mikulovské sbírce Ignác Born, respektive zda materiál pocházel od něj, se nabízí opět srovnání s katalogem jeho vlastní sbírky (BORN 1772, 1775) a sbírky Eleonory Raabové (BORN 1790). Zvláště Bornova vlastní sbírka obsahovala velké množství zkamenělin z obou říší živé přírody a v některých lokalitách se shodovala s mikulovskou. Born však má mnoho živočišných zkamenělin z okolí Prahy, zatímco v mikulovské sbírce je jediná, na druhé straně v ní je velké množství zkamenělých dřev z lokality „Ribitza v Sedmíhradsku“, zatímco u Borna se nevyskytují vůbec. Srovnání se sbírkou Eleonory Raabové vychází ještě hůře, nemluvě o tom, že podíl zkamenělin je v ní minimální (BORN 1790). Bornův materiální podíl na této části sbírky můžeme téměř vyloučit, nebo byl velmi malý. Velké zastoupení fosilních dřev z Čech by ovšem mohlo ukazovat na Borna nebo na někoho jiného, kdo měl k této oblasti bližší vztah, nebo zde žil. Také záměna trilobita za nějakého mlže protirečí větší účasti I. Borna na mikulovské sbírce. Ten by mušli od trilobitů rozeznal, měl jich ve své sbírce z okolí Prahy několik, a sice pod jménem „*Entomolithus*“ (BORN 1772). Fosilie z Mikulova Born vůbec nemá a nevyskytují se ani v jiných sbírkách. Kupodivu ale nebyla paleontologicky jižní Morava úplná terra incognita ani u Borna,

Trilobit s lokalitou Kosoř u Prahy, 10 × 9 × 7 cm (foto Milan Karásek)

Velký exemplář zkřemenělého dřeva z lokality Ribíža v dnešním Rumunsku, bedýnka o rozměrech 50 × 30 × 18 cm (foto Martin Bohatý)

Fosilní dřeva z mikulovské sbírky (foto Martin Bohatý)

protože měl ve sbírce „*Helmintholitus chamae, nesčetné skořáčky nahromaděné v jílů*“, což je mlž chama a pocházel z Valtic („*Felsberg*“) na jižní Moravě (BORN 1775).

Výše uvedené jurské zkameněliny z Mikulova a jeho bezprostředního okolí dokládají, že byly známy a sbírány již dříve, než vůbec pronikly do literatury. Dozajista ještě dříve, než pozoruhodnou mořskou chamu (Gienmuschel) z Ernstbrunnu v Rakousku, asi 50 km jižně od Mikulova, v roce 1785 popsal a vyobrazil K. Haidinger (Haidinger 1785). Ostatně i v mikulovské sbírce se nacházelo osm fosilních měkkýšů z Ernstbrunnu. Snad první se o jurských vápencích v Mikulově a v Pavlovských vrších s výskytem mlžů (Bivalven), srdcovek (Cardien), brachiopodů – ramenonožců (Terebrateln), ježovek (Echiniten) aj. zmiňuje teprve Ami Boué (BOUÉ 1829).

Naproti tomu byly z Mikulova a jeho okolí již dávno známé podivuhodné nálezy obrovských kostí čtvrtohorních savců, především mamuta. O tom, že kolem roku 1659 v jednom lomu v Mikulově vykopali v hloubce obrovský femur (stehenní kost), psal z Mikulova pocházející moravský lékař **Johann Ferdinand Hertod von Todtenfeld** (HERTOD 1669). O události se zmiňuje v kapitole pojednávající o „*unicornu fossile*“ (zkameněném jedno-rožci), substanci vysoce ceněné ve starém lékařství. K tomu, jakého by mohl být femur původu, se však nevyjadřuje.

Zejména se však o tyto kosti i jiné mikulovské zkameněliny zajímal již výše uvedený F. J. Schwoy: „*V okrsku okolo města [Mikulova] jsou na horách vyčnívající skaliska samý mramor. A na jedné hoře ležící mezi městem a Sedlecem (Voitelsbrunn), v níž je měkký kamenolom, jsou od lomařů nacházeny ve velkém množství zkamenělé mušle. Podle svědectví lékaře Hertoda se v minulém století na tomto místě našly také zkamenělé kostry a jiné hnáty ohromné velikosti.*“ (S. 1786, SCHWOY 1793)

Možná se Schwoyovým prostřednictvím do dietrichsteinské sbírky dostaly ty různé „mušle“, určitě ale kosti: „*Na podzim 1785 obyvatel Pavlova (Pollau) u Mikulova Johann Lamm hloubil sklep pár set kroků východně od vesnice. Přitom narazil na spoustu zvětralých a poškozených velkých kostí a mezi nimi také na 15 opravdových zkamenělých zubů. Tyto zuby, které jsem si od něj všechny vzal, byly velmi rozdílné velikosti; nejmenší vážil 1,5 libry, zdaleka největší pak 6,5 liber. Z těchto zubů jsem si ponechal jen jeden menší, všechny ostatní a také větší, lépe zachovalé kusy jiných kostí jsem předal nedávno zemřelé kněžně Dietrichsteinové. Oné ženě, všeobecně známé díky jí samotné shromážděnému a uspořádanému cennému kabinetu přírodnin, jakož i velké a neúnavné badatelce. Ta je s radostí přijala a na místě mne osobně poučila, že tyto zuby jsou od všech vídeňských znalců pokládány jednomyslně za sloní stoličky a ostatní kosti jsou také části tohoto zvířete.*“ (SCHWOY 1801)

Snad se skrývají pod číslem 208 („*zkamenělé části slona*“) katalogu sbírky z roku 1810 a 1816. I když se dnes v pozůstatcích sbírky nic podobného nenachází, je možné, že je dr. Jüttner použil v expozici geologické minulosti Mikulovska v bývalém Okresním vlastivědném muzeu a v jeho fondech se nacházejí dodnes.

Současný stav sbírky

Po prostudování zachované části sbírky můžeme s radostí konstatovat, že to, co zůstalo v Mikulově, není nějaký bezcenný odpad, nýbrž z dnes neznámých důvodů zde byla poměrně značná část sbírky, tvořená zčásti velmi kvalitním materiálem, ponechána. O jeho záchranu pro budoucí pokolení se bezpochyby zasloužil prof. K. Jüttner.

Podle nálezového stavu v roce 2006 je vidět, že zbytek mineralogicko-paleontologické sbírky zůstal do dnešní doby intaktní, pomineme-li škody vzniklé při stěhování a špatném zabalení. Bylo by ovšem třeba porovnat zatím nenalezený seznam odvezených vzorků s dnešním stavem ke zjištění, zda nedošlo k případným úbytkům i během následujících let. Možná se zbytek sbírky ještě přemísťoval (do městského muzea v Mikulově?). Napovídaly by tomu špatnou češtinou K. Jüttnerem napsané podložní lístky k části vzorků, z nichž některé patří k vzorkům dochovaným v Mikulově do dnešního dne, ale je zde i řada stejných

lístků ke vzorkům, které chybí. To ovšem znamená, že se vzorky odvážely až po napsání těchto lístků. Nemůže to však také znamenat, že mikulovská sbírka byla již za první republiky opatřena českými popiskami, a ty původní německé byly (tři novodobější se dochovaly) odstraněny? Jüttner musel české popisky podle něčeho opisovat – buď podle etiket, nebo z katalogu. Některé české popisky obsahují navíc různé Jüttnerovy dodatky nebo aktualizace. Například je na některých uvedeno „bez signatury“, což znamená, že neměly číslo a asi ani popisku a obsahují vlastní Jüttnerův popis. Při srovnání s katalogem z roku 1787 se ale ukazuje, že byly také součástí sbírky Marie Kristýny.

Bohužel dnes máme k dispozici pouze katalog s velmi kusými popisy vzorků, kde není ani udána jejich velikost. Proto si jen zhruba umíme představit sbírku v původním stavu, když z ní všechno nejlepší a nejvzácnější téměř bez výjimky zmizelo. V souboru, který se dochoval, je až nápadně rozdílná velikost vzorků, od centimetrových drobností (ty byly původně v krabičkách) až po exempláře – skutečně „kabinetní“ kusy – velké několik decimetrů. Celkové se dá říci, že dnes převládají velké vzorky a při předpokladu, že tomu tak bylo u celé sbírky, byla již sestavována s úmyslem, aby byla atraktivní, aby zde bylo mnoho velkých, výstavních kusů, což by u vědecké sbírky bylo zbytečné. Některé druhy byly zastoupeny opravdu hojně, v desítkách exemplářů (křemen, kalcit, malachit, limonit aj.), tak jako by byla snaha dosáhnout co největšího počtu kusů. Opět – z hlediska systematického nebo vědeckého – by to bylo zbytečné. Také oproti jiným mineralogickým sbírkám nebyl dodržován jednotný formát vzorků, to znamená, že pokud by nerosty byly uloženy v zásuvkách nebo vystaveny systematicky, sbírka by působila velmi nejednotně. Navíc by to způsobovalo těžkosti při použití krabiček.

U každého sběratele a majitele sbírky převládá snaha maximum sbírky vystavit, což je však značně náročné na prostor. Platí to i o dietrichsteinských sbírkách. Podle dobové fotografie (kolem roku 1910) byly přírodovědecké sbírky uloženy ve sbírkových skříních s oboustrannou šikmou vitrínou a se zásuvkami, které stály ve dvou řadách. O podobě skříní, méně už o rozměrech, si uděláme představu podle fotografie. Z ní ovšem není zřejmé, zda se jednalo o jednotlivé skříně sestavené do dvou řad, nebo to byly samostatné dlouhé skříně vcelku. Naopak je jasné vidět, že jde o skříně oboustranné, takže šikmé vitríny a zásuvky byly z obou stran. V mikulovské knihovně bylo zvoleno jejich postavení ve dvou řadách podél dlouhé osy místnosti, s vitrínami obrácenými ke středu a k oknům. Na neúplné fotografii, kde nejsou vidět čela skříní, lze napočítat 2×17 zasklených polí a 2×64 zásuvek, což je opravdu mnoho, a sbírky tak jistě nemusely bojovat s nedostatkem prostoru. Za předpokladu, že většina sbírek byla vystavena v prosklených nástavbách, musíme si položit otázku, co bylo uloženo v zásuvkách. Víme, že přírodovědecké sbírky byly rozsáhlejší, byla zde například ještě entomologická sbírka a pravděpodobně také sbírka rostlin a mohly se sem ukládat i pozdější příležitostné akvizice. O některých jsme se zmiňovali (Schwoyovy mamuti stoličky, Wenzelidesova archeologie nebo lepidolit). Sbírkové skříně se bohužel nedochovaly, podle fotografie si však umíme představit, jak byly ve vitrínách či zásuvkách umístěny jednotlivé exempláře sbírky, a to i značně velké vzorky. V prosklené části skříní byly na dně položeny velké exempláře, nad nimi pak byly umístěny ještě dvě poličky na menší předměty. Některé velké exempláře byly pak i mimo vitríny; na historickém snímku z knihovního sálu vidíme na stolku v popředí velký kus, snad nějakého jeskynního sintru, možná i z Mikulova. Některé kusy byly také položeny na vitrínách. Na neztetelné fotografii se zdá, že to byly fosilní kosti.

Všechny vzorky byly opatřeny značkou, a to tradiční alchymistickou u kovů a solí, novodobější u jiných skupin nerostů a hornin, které zavedl švédský chemik a mineralog Torbern Bergmann (*1735–†1784). Tato značka vyjadřovala hlavní systematické skupiny katalogu a dále zde byla arabská číslice odpovídající číslu jednotlivého vzorku v katalogu. Multiplikáty měly stejné číslo. Číslo a značka byly napsány na malém obdélníčku papíru, který byl přilepen přímo na vzorek, nebo, což je neobvyklé, prošíty ve čtyřech místech nití, která byla křížem uvázaná kolem vzorku. Zvláštní je, že čísla byla nalepena nebo připevněna na „čelní“ (té pěknější) straně vzorku obrácené k pozorovateli. Bylo by to logické,

Pohled do bedýnky s nerosty, nálezový stav v roce 2010 (foto Martin Bohatý)

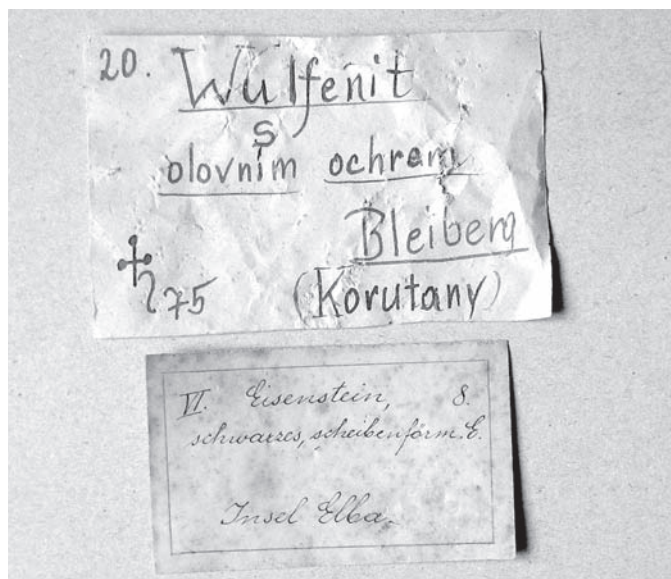
pokud by sbírka neměla popisky – etikety, takže by ji bylo nutno prohlížet s katalogem v ruce. Také by to usnadňovalo případnou kontrolu a inventarizaci. V tomto nemáme srovnání, protože většina obdobně starých sbírek splynula s novějšími a staré označení bylo odstraněno. Na dobové fotografii se zdá, že u sbírky nějaké popisky byly.

Na většině vzorků je také, tentokrát na rubové straně, značka vytvořená kapkou červeného pečatního vosku. Na několika ojedinělých vzorcích se dochovaly také nalepená nebo přímo napsaná jiná stará čísla nebo nápisy – ty pocházely z nějakých starších sbírek. Na dalších vzorcích, hlavně na mramorových destičkách, jsou z rubové strany přilepeny papírové etikety s popisem v italštině nebo ve francouzštině – značí to, že byly asi zakoupeny jako prodejné kolekce. Podobně tomu tak bylo zřejmě i u kolekce mramorů vybroušených do stejného oválného tvaru.

Podle dochovaných několika zelených a červených lepenkových krabiček dvou různých formátů, někdy vyložených vatou a s nalepeným inventárním číslem, soudíme, že takto mohly být vzorky uloženy v zásuvkách. Byly v nich nejdrobnější a sypké vzorky, také většina technologických produktů.

Nedochovaly se žádné původní (tedy z 18. století) sbírkové popisky, etikety nebo podložní lístky (pokud vůbec byly jaké). Našly se pouze tři staré etikety formátu 85 × 50 mm, jsou německé, čitelně psané, ale s chybami, např. Kuttenberg místo Hüttenberg. Jsou dozajista mladší než z 18. století. Všechny patří ke skupině železa a jejich číslování i text odpovídá původnímu katalogu. Pokud byla těmito etiketami opatřena celá sbírka, je záhadou, proč všechny chybí. Pak jsou zde ovšem také Jüttnerovy etikety, o nichž se ještě zmíníme níže.

Torzo sbírky bylo v roce 2006 nalezeno uložené v 64 bedničkách, ve kterých byly vzorky chabě zabaleny nebo aspoň proloženy starými německými tiskopisy a českými a ruskými novinami, nejnovější bylo Rudé právo z 22. 3. 1953. V některých bednách bylo jen několik málo kusů, jinde byly vzorky ve vrstvách nad sebou, nebo zase jen jediný velký exemplář. Dále byla v bednách volná odlepená evidenční čísla a čísla prošitá nitěmi od chybějících kusů, nemnoho lepenkových krabiček červené a zelené barvy, mnoho větších hnědých lepenkových krabic a české etikety psané inkoustem. Šlo o někdy neumělé překlady německých textů (Jüttnerovou rukou) snad podle katalogu (text se ale někdy

Etikety z mikulovské sbírky. Nahoře Jüttnerova novodobější etiketa, dole jedna z mála zachovaných, snad původních etiket (foto Martin Bohatý)

poněkud liší), snad podle německých popisek, pokud zde nějaké byly. Většinu těchto etiket se nepodařilo přiřadit ke konkrétním vzorkům, víme tedy, že dnes chybí, a to znamená, že byly používány již před odvozem vzorků do Brna v roce 1945. Proč ale nebyly odvezeny tyto vzorky i s etiketami, které nesou zásadní informace, je záhadou. Zde se vracíme k starému problému – buď zde byly starší etikety, nebo, což je pravděpodobnější, byl ke vzorkům vybraným k odvozu pořízen nějaký seznam podle katalogu sbírky. Na druhé straně však nejsou Jüttnerovy etikety ani u většiny vzorků, které se dochovaly. Existence těchto českých etiket naznačuje, že sbírka byla před srpnem 1945 Jüttnerem etiketována ještě jako celek, a snad už byla ze zámku přestěhována do mikulovského městského muzea. V písemné pozůstalosti dr. Jüttnera se nacházejí doklady, kde píše, že Okresní vlastivědné muzeum v Mikulově (spravované Jüttnerem a umístěné na několika místech v Mikulově) vlastní sbírku nerostů ze zámku (tedy vlastně už její zbytek) nebo že mineralogické oddělení muzea (sestávající nepochybně ze zámecké sbírky) má vlastní expozici. Takové doklady jsou například z roku 1952 nebo 1958 (JÜTTNER, písemná pozůstalost). Sběrka, resp. její pozůstalá část, nebyla vystavena celá (Jüttner píše, že by měla nárok na větší výstavní plochu) a je otázkou, jestli byla vůbec vystavena po přestěhování muzea na zámek na přelomu roku 1958/1959, nebo zda byla již tehdy uložena k dlouholetému odpočinku do beden. V prvním poválečném průvodci po mikulovském muzeu z roku 1947 není ještě mineralogická sbírka uvedena, což pouze znamená, že nebyla vystavena (ANONYM 1947), a není ani v dalších průvodcích. Není jasné, co se stalo s původními sbírkovými skřínkami, Jüttner je nikde nezmiňuje; asi je ovšem nebylo možné demontovat, takže zůstaly v knihovně a posléze byly zlikvidovány. Při stěhování sbírky však bylo možné s výhodou použít originální zásuvky. Menší nerosty z vitrín byly uloženy do hnědých papírových krabic, zatímco velké kusy snad zabaleny a takto odstěhovány ze zámku. A pravděpodobně někdy po roce 1958 bylo vše přemístěno do dřevotřískových beden, které pak byly uloženy v depozitáři do dnešní doby.

Práce na sbírce

Vzorky byly bez výjimky značně zaprášené, některé až extrémně, jako by byly dlouhodobě vystaveny nebo uloženy volně. Tomu nasvědčují i stříkance od malířské barvy na

Část nerostů mědi, očištěných a připravených k zařazení do sbírky (foto Martin Bohatý)

některých vzorcích. Zdá se, že sbírka nebyla od 18. století čištěna. Na asi dvou třetinách vzorků se zachovalo číslo, i když někdy špatně čitelné až nečitelné – důvodem je vyblednutí písma (asi u vzorků vystavených), mechanické poškození nebo rozklad papíru chemickými sloučeninami uvolněnými z nerostu. Řada vzorků je poškozená (otlučená), některé jsou rozbité na kusy (z nichž někdy části i chybí), nebo naopak byly v bednách úlomky z nerostů v mikulovské sbírce již neexistujících. Některé vzorky (hlavně obsahující sulfidy železa) jsou již k nepoznání rozpadlé působením atmosférických vlivů. V bednách byly nerosty a zkameněliny uloženy „bez ladu a skladu“, některé skupiny však byly uloženy pohromadě, jak k sobě patřily a jako by je postupně někdo dával do beden z vitrín nebo zásuvek, v nichž byly uspořádány do sbírky.

Nerosty a zkameněliny byly nyní postupně vybírány z bedniček a zhruba tříděny podle skupin v katalogu z roku 1787. Z tohoto původního stavu a počátečních prací byla pořízena fotodokumentace. Jednotlivé exempláře byly ukládány podle těchto skupin do plastových přepravek a kartonů. Do jednotlivých skupin byly dávány i vzorky, které k nim evidentně patří a pocházely ze sbírky Marie Kristýny, i když se z nich ztratilo číslo (nebo na nich nikdy nebylo – například u multiplikátů mramorových destiček). Přitom byly v kopii katalogu označeny všechny nalezené vzorky. Vzorky neidentifikovatelné (co do proveniencí) byly k pozdějšímu porovnání ukládány zvlášť. V druhé fázi byly všechny vzorky znovu kontrolovány (čísla), opraveny chyby v čtení čísel, doplněny do správných skupin dodatečně nalezené nebo chybně zařazené kusy. Ke každému kusu byla z katalogu přepsána německá popiska i s patřičným číslem a uložena do plastového sáčku, který leží pod každým vzorkem. Na popisce jsou u každého vzorku navíc uvedeny jeho rozměry. Do sáčku se vložilo i případně odtržené nebo odlepené číslo, někde i Jüttnerova etiketa. Tím byly vzorky připraveny k třetí fázi tj. na čištění a mytí. Mytí se provedlo u většiny vzorků vymáchním v teplé vodě se saponátem a šetrným očištěním měkkým štětcem. Při mytí bylo třeba dávat pozor na nitě s čísly, aby se jako zajímavý doklad všechny zachovaly,

a dále hlídat nalepená čísla, aby při případném odlepení neodplynula do kanálu. Umytí celé sbírky trvalo třem osobám dva dny.

Několik exemplářů bylo třeba po umytí slepit. Část vzorků (hlavně rozpadavé a sulfidy) se neumývaly vodou, a čistily se od prachu pouze suchým štětcem. Některé sulfidy byly umyty acetonem a hned nakonzervovány polystyrenem rozpuštěným v toluenu, dříve než stačily znovu absorbovat vzdušnou vlhkost. U všech konzervovaných a slepených kusů to bylo poznamenáno.

Nerosty se sušily při pokojové teplotě v děrovaných přeprávkách, a to položené na plastový sáček, se svou popiskou, aby nedošlo k záměně. Úplné vysušení pórovitých vzorků trvalo i několik dní. Odlepená čísla, která kupodivu ve vodě nedoznala žádné úhony, byla nalepena zpět na vzorky. Všechny vzorky i s provizorním podložním lístkem byly uloženy do normalizovaných papírových krabiček a podle původního systému zařazeny do zásuvek sbírkových skříní. Podle katalogu z roku 1787 byl přepsán seznam zachovaných kusů sbírky s dodatečnými vysvětlivkami (například že jde o vyleštěný řez) a uvedením rozměrů každého exempláře. Na definitivní etikety, které budou ke sbírce vytištěny, přijde kromě starého čísla také nové inventární číslo, označení druhu a lokality podle moderní terminologie a rozměry vzorku.

Po rekonstrukci sbírky zbylo několik kusů, které evidentně do sbírky nepatřily, a několik málo zcela rozpadlých vzorků (uhlí, pyrit) a dalších neidentifikovatelných nevýrazných vzorků, které byly uloženy zvlášť. Ke sbírce byla přiložena také všechna nalezená bezprizorní inventární čísla, Jüttnerovy etikety a originální krabičky.

Závěr

Při revizi geologického depozitáře Regionálního muzea v Mikulově v roce 2010 zjistil RNDr. Petr Macháček, že se zde nachází větší množství neinventovaného mineralogického a paleontologického materiálu, uloženého v bedničkách. Ten Mgr. Dobromila Brichtová ztotožnila s dosud neznámou tzv. sbírkou Marie Kristýny. O osud této sbírky se zajímal MUDr. Martin Bohatý již v roce 2004, ale tehdy byl k dispozici pouze katalog z roku 1787. Předpokládalo se, že přešla celá do sbírek Moravského zemského muzea v Brně (ANTONÍN 1995). V listopadu 2010 sdělil Mgr. Miroslav Koudela překvapující zprávu o existenci sbírky M. Bohatému, a jak se již při prvním porovnání s katalogem ukázalo, jednalo se skutečně o sbírku Marie Kristýny. Zajímavá práce na rekonstrukci znovuobjevené sbírky mohla začít, i když radost kazila okolnost, že se jednalo již jen o její torzo.

Mineralogickou sbírku na zámku v Mikulově postihnul podobný osud jako slavnou dietrichsteinskou knihovnu v tom smyslu, že byla ochuzena o nejlepší exempláře. Naště stí nebyla ztráta úplná a dnes je možno říci, že se sbírkou Marie Kristýny vlastní Regionální muzeum v Mikulově do jisté míry unikát – mineralogickou a paleontologickou sbírku z poslední čtvrtiny 18. století, která, i když značně ochuzená, představuje ukázkou přírodovědecké záliby v době osvícenství. Unikátní je nejen v tom, že jde o zálibu ženy – šlechtičny, ale zejména v tom, že žádná tak stará sbírka se na Moravě, a troufáme si říci, že v celé České republice, v alespoň částečně původní podobě nezachovala. Sbírkou Ignáce Borna, která byla již před rokem 1775 prodána do Anglie, se nedá již v nynějším Britském muzeu identifikovat, ostatní staré české a moravské sbírky byly již dávno rozptýleny nebo splynuly s novějšími (v dnešním Národním muzeu, strahovská sbírka je na VŠCHT v Praze, staré šlechtické sbírky v Moravském zemském muzeu atd.). Pokud je nám známa existence jiných zámeckých sbírek na Moravě, ty jsou bez výjimky mladší (sbírka hraběte Hodice ve Slezských Rudolticích byla starší – dražební katalog byl pořízen v roce 1778 – avšak sbírka zmizela kompletně, a co do obsahu nesnese srovnání s mikulovskou a připomíná spíše staré kabinety kuriozit). Cenné je i to, že se k mikulovské sbírce zachoval původní katalog, který nám o ní, přes absenci její podstatné části, poskytuje ucelený obraz. Šťastně „znovuobjevení“ a revitalizace této sbírky je významným přírůstkem do fondu Regionálního muzea v Mikulově.

Sbírka bude uchována jako celek, nenastane v ní žádný pohyb a nestane se tak, jak se někdy děje, „živým organismem“, kvůli čemuž by pak veškerá historická hodnota byla ztracena.

Děkujeme Mgr. Filipu Brichtovi za pomoc při pracích se sbírkou.

Prameny rukopisné

Mikulovská zámecká knihovna:

Die erste Classe. Carlsbader Wassersteine und Sinter, sign. MIK 6413/5.

Catalogue livres appartenans á Son Excellence Mde La Comtesse de Dietrichstein Née Comtesse de Thun le 1er Novembre l'an 1770, bez sign.

Catalog des Naturalien Cabinet's welches sich in dem Niklasburger Schlosse befindet und von der Frauen Christiana Fürstin von Dietrichstein Proskau gebohrnen Gräfin von Thun gesammelt und errichtet worden ist. Anno 1787, bez sign.

Moravský zemský archiv v Brně:

[F. J. Schwoy] Catalog zum Naturalien-Cabinet im Schlosse zu Niklasburg, gesammelt und eingerichtet von Sr Durchlaucht Frauen Christiana Fürstin v. Dietrichstein-Proskau, gebohrnen von Thun. Im Jahr 1787, fond G 11 (Sbírka rukopisů Františkova muzea Brno), sign. 269/FM 269. Na obálce jinou rukou (Trapp) titul „F. J. Schwoy, Catalogus über das Naturalien-Cabinet im Schlosse zu Nicolsburg, errichtet von der Fürstin Christiane von Dietrichstein im J. 1787“.

Knihovna Regionálního muzea v Mikulově:

Písenná pozůstalost dr. Karla Jüttnera, bez sign.

Prameny tištěné

BORN, I. 1772: Index fossilium quae collegit, et in Classes et Ordines disposuit Ignatius Eques de Born. Díl 1, Pragae.

BORN, I. 1774: Briefe über Mineralogische Gegenstände, auf seiner Reise durch das Temeswarer Bannat, Siebenbürgen, Ober- und Nieder-Hungarn, an den Herausgeber derselben, ... Johann Jacob Ferber geschrieben, Frankfurt – Leipzig.

BORN, I. 1775: Index fossilium quae collegit, et in Classes et Ordines disposuit Ignatius Eques de Born. Díl 2, Pragae.

BORN, I. 1778: Index rerum naturalium Musei Caesarei Vindobonensis. Verzeichniss der Natürlichen Seltenheiten des K. K. Naturalien Kabinet's zu Wien. Díl 1: Testacea. Schalthiere, Wien.

BORN, I. 1780: Testacea Musei Caesarei Vindobonensis, quae jussu Mariae Theresiae Augustae disposuit et descripsit Ignatius a Born, Viennae.

BORN, I. 1790: Catalogue methodique et raisonné de la Collection des Fossiles de Mlle. Éléonore de Raab. Díl 1-2, Vienne.

HAIDINGER, C. 1782: Dispositio rerum naturalium Musei Caesarei Vindobonensis, Vindobonae.

HAIDINGER, K. 1782: Eintheilung der kaiserl. königl. Naturaliensammlung zu Wien, Wien.

HAIDINGER, K. 1785: Beschreibung einer seltener Versteinerung aus der Geschlechte der Gienmuscheln, Physikalische Arbeiten der einträchtigen Freunde in Wien, roč. 1, č. 3, s. 87-89.

HERTOD à T., J. F. 1669: Tartaro-Mastix Moraviae. Per quem rariora et admiranda à natura in faecundo hujus regionis gremio effusa comprimis tartarus, illiusque effectus morbosì curiosè examinatur, & cura tam therapeutica quam prophylactica proponitur, Viennae, s. 50-51.

- PALLAS, P. S. 1777: Schreiben an Hrn. v. Born, Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen zur Aufnahme der Mathematik, der vaterländischen Geschichte und der Naturgeschichte, zum Druck befördert von Ignaz Edlen v. Born, sv. 3, s. 191.
- S. [SCHWOY, F. J.] 1786: Topographische Schilderung des Markgrafthum Mähren. Svazek II, Prag – Leipzig, s. 132, 137.
- SCHWOY, F. J. 1793: Topographie vom Markgrafthum Mähren. Svazek II: Brüner und Hradischer Kreis, Wien, s. 155.
- SCHWOY, F. J. 1801: Naturmerkwürdigkeiten in der Gegend von Nikolsburg in Mähren, Patriotisches Tageblatt für die Kaiserl. Königl. Erblande, č. 145, s. 827–834.
- STÚTZ, A. 1793: Neue Einrichtung der K. K. Naturaliensammlung zu Wien, Wien.

Použitá literatura

- ANONYM 1947: Průvodce okresním museem v Mikulově. (Stav na podzim roku 1947), Mikulov
- ANTONÍN, L. 1995: Příspěvky k dějinám zámecké knihovny Mikulov, Sborník Národního muzea v Praze, řada C: Literární historie, roč. 39–40, č. 1–4, s. 1–28.
- BOHATÝ, M. 2004: Aragonit, nerost, který vstoupil do dějin mineralogie, Minerál. Svět nerostů a drahých kamenů, roč. 12, č. 3, s. 163–176.
- BOHATÝ, M. 2006: Ignác von Born jako mineralogický spisovatel a sběratel minerálů, in: Ignác von Born a 220. výročí vzniku I. mezinárodní vědecké společnosti na svete. Zborník prednášok (ed. M. Beránek), Banská Štiavnica, s. 36–37.
- BOUÉ, A. 1829: Geognostisches Gemälde von Deutschland, Frankfurt a. M., s. 296, 438.
- BRICHTOVÁ, D. 2002: Schloss Mikulov, Mikulov, s. 26–27.
- BRZOBOHATÝ, R. – MUSIL, R. 1993: Karel Zapletal. Člověk, učitel, geolog, Brno.
- D' ELVERT, Ch. 1852: Die Bibliotheken und andern wissenschaftlichen Kunst- und Alterthums-Sammlungen in Mähren und österreichisch Schlesien, Schriften der historisch-statistischen Sektion der k. k. mähr. schles. Gesellschafte des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, sv. 3, s. 85.
- D' ELVERT, Ch. 1868: Die Pflege der Naturwissenschaften in Mähren und Schlesien, Brünn, s. 138.
- FITZINGER, L. J. (1868): Geschichte des kais.-königl. Hof-Naturalien-Cabinetes zu Wien. Díl II: Periode unter Franz II. (Franz I. Kaiser von Österreich) bis zu Ende des Jahres 1815, Sitzungsberichte der math.-naturw. Klasse der kaiserl. Akademie der Wissenschaften, sv. 57, s. 1013–1092.
- HOFFMANNOVÁ, J. 2000: Biografický slovník archivářů českých zemí, Praha, s. 713 (K. Wenzelides).
- HUBER, P. – HUBER, S. 2009: Die Wiederentdeckung einer verschollenen Sammlung, Berichte der Geologischen Bundesanstalt, roč. 45, s. 21–22.
- KRUŽA, T. 1959: K desítiletému výročí založení mineralogicko-petrografického oddělení Moravského muzea v Brně, Časopis pro mineralogii a geologii, roč. 4, č. 3, s. 362–365.
- KRUŽA, T. 1960: Životní dílo geologa prof. PhDr. Karla Jüttnera, Časopis Moravského muzea. Vědy přírodní, roč. 45, s. 269–274.
- KRUŽA, T. 1997: Z mých vzpomínek (21.) – prof. PhDr. Karl Jüttner, Minerál. Svět nerostů a drahých kamenů, roč. 5, č. 4, s. 286–287.
- PAPP, G. – WEISZBURG, T. 1994: The Mineral Collection of Archdukes Maria Anna, in: Museums and Collections in the History of Mineralogy, Geology and Paleontology in Hungary (ed. G. Vitális – T. Kecskeméti), Budapest, s. 135–143.
- ŠIMEK, E. 1948: Furor teutonicus v Mikulově. Ke zkáze moravských diluviálních památek, Z dávných věků, roč. 1, s. 153–164.
- TRANTÍREK, M. 1963: Dějiny mikulovské zámecké knihovny, Mikulov.
- WILSON, W. 1994: The History of Mineral Collecting, Mineralogical Record, roč. 25, č. 6, s. 98–99 (Caroline Louise), s. 106 (Maria Anna).

- WOLNY, G. 1837: Die Markgrafschaft Mähren. Svazek II: Brünner Kreis, díl 2, Brünn, s. 218.
- ZACHOVÁ, I. – PETR, S. 2010: Soupis sbírky rukopisů bývalého Františkova muzea v Brně, Praha, s. 269.
- ZAPLETAL, K. 1947: Zprávy o činnosti oddělení Zemského muzea v Brně v letech 1939–1947. Oddělení mineralogicko-geologické, Časopis Zemského muzea v Brně, roč. 33, č. 1, s. 13–15.
- ZELLWEKER, E. 1953: Das Urbild des Sarastro – Ignaz von Born, Wien.

Martin Bohatý – Dobromila Brichtová

The Historical Collection of Minerals and Fossils of Marie Christine, Princess Dietrichsteins in the Regional Museum in Mikulov

In the depository of the Regional Museum in Mikulov a the collection of minerals and fossils was found in 2010. It is apparently a part of collection assembled by Marie Christine, Princess Dietrichsteins (*1738 – †1788), which has been considered lost. The collection originated in the seventies and eighties of the 18th century and according to the original catalog from 1787 it contained 2165 pieces of minerals, rocks and fossils. The samples originated from the territory of the former Austrian Empire, but also from other European and non-European countries. Presently 1216 items have been preserved and those were gradually cleaned, described and re-arranged according to the original catalog in the years 2010 to 2013.

Although currently it contains is only about half of the original pieces, we can still find there a number of remarkable specimens from sites that are long defunct or unknown today. For all we can mention trilobites from the Central-Bohemian Paleozoic or Jurassic fossils from vicinity of Mikulov, which appeared in the contemporaneous scientific literature only decades later. The overall contents of the collection gives us a picture of knowledge of minerals, rocks and fossils in the early days of scientific mineralogy and paleontology of the last quarter of the 18th century.

The collection of Marie Christine housed in the Regional Museum in Mikulov is a rare illustration of aristocratic taste for the natural sciences during the Enlightenment and also the oldest surviving collection of its kind in the Czech Republic.